ORHEIUL VECHI
REZERVAȚIA CULTURAL-NATURALĂ

Institutul
de Cercetări
Bioarheologice
și Etnoculturale

Revista

de Arheologie, Antropologie și Studii interdisciplinare

Journal of Archaeology, Anthropology and Interdisciplinary Studies

3
2021

COLEGIUL EDITORIAL
Dr. hab. Valentin DERGACIOV, editor onorific (Republica Moldova)
Prof. Paul PETTITT, editor onorific (Marea Britanie)
Dr. Angela SIMALCSIK, editor responsabil (România, Republica Moldova)
Dr. Alin FRÎNCULEASA (România)
Dr. Cristian Eduard ȘTEFAN (România)
Dr. Daniel GARVĂN (România)
Dr. Denis TOPAL (Republica Moldova)
Dr. Bianca PREDA-BĂLĂNICĂ (Finlanda, România)
Dr. Adela KOVÁCS (România)

COLEGIUL DE REDACȚIE/PEER-REVIEW
Dr. Angela SIMALCSIK, redactor responsabil (România, Republica Moldova)
Prof. Paul PETTITT (Marea Britanie)
Dr. Denis TOPAL (Republica Moldova)
Dr. Adela KOVÁCS (România)
Dr. Gabriel VASILE (România)
Dr. Vasile DIACONU (România)
Dr. Bianca PREDA-BĂLĂNICĂ (Finlanda)
Dr. Vitalij S. SINIKA (Moldova)
Dr. Dorina ONICĂ (Republica Moldova)
Dr. Valentin DUMITRAȘCU (România)
Dr. Lucian MUNTEANU (România)
Cristina-Elena CORDOȘ (România)
Dr. Mariana COCIERU (Republica Moldova)
Dr. Ioan Sebastian BRUMĂ (România)
Dr. Lavinia GRUMEZA (România)
Dr. Ștefan HONCU (România)
Dr. Raluca KOGĂLNICEANU (România)
Dr. George Bodi (România)
Ion CIOBANU, secretar de redacție (Republica Moldova)
Dr. Alin FRÎNCULEASA (România)
Dr. Cristian Eduard ȘTEFAN (România)
Dr. Ștefan VASILE (România)
Dr. Daniel GARVĂN (România)
Dr. Roxana MUNTEANU (România)
Dr. doc. Oksana HRYTSYUTA (Ucraina)
Dr. Dmitriy KIRICENKO (Azerbaidjan)
Dr. Alexandru BERZOVAN (România)
Dr. Andrei COROBCEAN (Republica Moldova)
Marian LIE (România)
Dr. Lilia DERGACIOVA (România)
Dr. Robert Daniel SIMALCSIK (România)
Dr. Cătălin-George FEDOR (România)
Dr. Victor COJOCARU (România)
Dr. Bogdan HAIDUC (România)
Dr. Vlad VORNIC (Republica Moldova)

Alexandru KOVÁCS, traducător, corector (limba engleză, limba franceză, limba germană) (România)
Denis TOPAL, concept copertă (Republica Moldova)
Bianca PREDA-BĂLĂNICĂ, concept grafic (România)
Mihail BĂȚ, machetare și aranjare în pagină (Republica Moldova)
Ștefan VASILE, responsabil cu indexarea revistei (România)

Colegiul de redacție nu răspunde de opiniile exprimate de autori.
Editorial board is not reponsible for the opinions expressed by authors.

Toate lucrările publicate în Revista de Arheologie, Antropologie și Studii Interdisciplinare (RAASI) sunt recenzate de specialiști în domeniu (peer-reviewed journal).

Revista de Arheologie, Antropologie și Studii Interdisciplinare (RAASI) este publicația anuală a Institutului de Cercetări Bioarheologice și Etnoculturale (ICBE) din Chișinău.

Revista de Arheologie, Antropologie și Studii Interdisciplinare (RAASI) este indexată începând cu anul 2020 în baza de date internațională CEEOL.

CC BY NC SA

Editare și tipar: Bons Offices
ISSN 2587-3768
E-ISSN 2587-3776
Chișinău 2021

Cuprins

STUDII, MATERIALE ŞI NOTE

Adela Kovács, Ionela Luiza Melinte

Determinări dactiloscopice pe un vas ceramic aparținând culturii Cucuteni, faza A

Dactyloscopic analysis on a ceramic vessel belonging to Cucuteni culture, phase A 7

Кириченко Дмитрий А.

Обычай искусственной деформации головы (черепа) на территории Азербайджана, Кавказа и Ближнего Востока (неолит-халколит)

Obiceiul deformării artificiale a capului (craniului) pe teritoriul Azerbaidjanului, Caucazului și Orientului Apropiat (neolitic-eneolitic) // A custom of artificial head (cranial) deformation on the territory of Azerbaijan, Caucasus and Near East (Neolithic-Chalcolithic) 37

Ihor V. Pistruil, Oksana A. Hrytsiuta

Traceological study of lithic artefacts from the Mayaki settlement (Usatovskaya culture)

Studiul traseologic al pieselor din silex din așezarea Mayaki (cultura Usatovskaya) 57

Alin Frînculeasa, Octav Negrea, Cătălin Dîscă, Angela Simalcsik

Tumulul II de la Strejnicu (județul Prahova) – o prezentare arheologică și bio-antropologică

Archaeological and bio-anthropological research in mound II from Strejnicu (Prahova County) 67

Dmitriy A. Kirichenko

A new burial of the Late Phase of Kura-Araxes cultural tradition/ early kurgan tradition from Azerbaijan

O nouă descoperire funerară atribuită fazei târzii a tradiției culturale Kura-Araxes/tradiția tumulilor timpurii din Azerbaidjan 105

Cristian Eduard Ștefan

Așezarea de epoca bronzului de la Bălăceanca, județul Ilfov, România. Unele considerații privind cronologia absolută a culturii Tei

The Bronze Age settlement of Bălăceanca, Ilfov County, Romania. Some considerations about the absolute chronology of Tei culture 119

József Puskas, Lóránt Darvas

A Middle Bronze Age pit at Miercurea Ciuc/Csíkszereda - *Fodor-Kert* (Harghita County, Romania)

O groapă din perioada mijlocie a epocii bronzului de la Miercurea Ciuc/ Csíkszereda – Fodor-Kert (județul Harghita, România) 141

Vasile Diaconu, Mariana Sîrbu

Note about a Bronze Age hoard from the north of the Republic of Moldova and some considerations about the winged axes to the east of the Carpathians

Notă despre un depozit de bronzuri din nordul Republicii Moldova și câteva considerații despre topoarele cu aripioare de la est de Carpați 165

Shamil Najafov

The Tovuzchay I necropolis (Azerbaijan)

Necropola I de la Tovuzchay (Azerbaidjan) 173

Сапожников Игорь В.

Башня Неоптолема, Нижнеднестровский вал и Никоний по картам и разведкам середины XIX века

Turnul lui Neoptolem, valul Nistrului inferior și Nikonion conform hărților și sondajelor de la mijlocul secolului al XIX-lea (I. V. Sapozhnykov) // Tower of Neoptolemus, Lower Dniester rampart and Nikonion according to maps and surveys of the middle of the 19th century 191

Синика Виталий С., Лысенко Сергей Д., Разумов Сергей Н. Тельнов Николай П.

Скифские погребения в курганах группы «Плавни» на Нижнем Днестре

Morminte scitice din grupul tumular „Plavni" din regiunea Nistrului Inferior // Scythian graves in the "Plavni" ("Overflow") barrow group in the Lower Dniester region 221

Агульников Сергей М.

Могильник скифской культуры у села Казаклия, Республика Молдова

Necropola scitică de la Cazaclia, Republica Moldova // The Scythian necropolis of Cazaclia, Republic of Moldova 243

Lucian Munteanu, Lăcrămioara-Elena Istina

O monedă de tip „Adâncata-Mânăstirea" descoperită în situl de la Letea Veche (județul Bacău, România)

A coin of "Adâncata-Mânăstirea" type discovered in the site of Letea Veche (Bacău County, Romania) 273

Ștefan Honcu, Angela Simalcsik, Sergiu-Constantin Enea, Dumitru Boghian

Noi informații despre necropola „dacilor liberi" de la Costești-Baia, județul Iași, România

New information about the „free Dacian" necropolis from Costești-Baia, Iași County, Romania 283

George Dan Hânceanu, Angela Simalcsik
Inventar funerar „redescoperit" într-o urnă din necropola dacilor liberi de la Moldoveni, fost Porcești (punctul Dealul Gabăra), județul Neamț, România
Funeral inventory "rediscovered" in an urn from the necropolis of the free Dacians from Moldoveni, former Porcești (Dealul Gabăra point), Neamț County, Romania 299

Robert Daniel Simalcsik
Analiza sintetică a trei necropole birituale de secol IV d. Hr. din Podișul Central Moldovenesc: Polocin, Pogonești și Săbăoani
Synthetic analysis of three biritual necropolises from the 4th century AD from the Central Moldavian Plateau: Polocin, Pogonești, and Săbăoani 329

Gabriel Vasile
Cimitirul otoman de la Cheia Pazvant I (județul Constanța, România). Analiza osteologică a materialului scheletic uman
Ottoman cemetery from Cheia Pazvant (Constanța County, Romania). Osteological analysis of human skeletal material 339

Ștefan Honcu, Angela Simalcsik, Alexandru Berzovan, Robert Daniel Simalcsik
Mormântul medieval Cx 872 descoperit pe varianta ocolitoare a municipiului Bacău, România
Mediaeval grave Cx 872 discovered on the highway of Bacău, Romania 369

Catalin-George Fedor
Studiu de antropologie socială într-o comunitate aflată la confluența a două regiuni istorice ale României (partea a treia)
A social anthropology study in a community situated at the confluence of two Romanian historical regions (third part) 383

RECENZII ȘI PREZENTĂRI DE CARTE

Stanislav Țerna, Mariana Vasilache
Figurinele antropomorfe din etapa Cucuteni A din interfluviul pruto-nistrean / Anthropomorphic figurines from Cucuteni A stage from the Prut-Dniester interfluve
Cristian Eduard ȘTEFAN 388

Lista autorilor / List of authors 392

Tumulul II de la Strejnicu (jud. Prahova) - o prezentare arheologică și bio-antropologică

Alin Frînculeasa[1]*, Octav Negrea[1], Cătălin Dîscă[1], Angela Simalcsik[2]

Rezumat. În ultimii 10 ani în zona de sud-vest a județului Prahova au fost cercetați numeroși tumuli în care au fost descoperite morminte preistorice, dar și turanice (sec. XI-XIII) sau creștine. Cercetările au avut caracter preventiv și au vizat salvarea acestor monumente funerare expuse dezvoltării imobiliare, industriale și exploatării agricole intense. În acest studiu publicăm rezultatele cercetării unui tumul de pe raza localității Strejnicu. Au fost descoperite trei morminte de inhumație, dintre care două atribuite comunităților Iamnaia, iar unul datează din sec. III d. Hr. Redăm informații privind contextul descoperirilor, ritualul, inventarul mormintelor, diagnosticul bio-antropologic al scheletelor. Datarea absolută a mormintelor preistorice a permis o abordare sintetică a evoluției acestor complexe funerare de pe teritoriul României în contextul mai larg al arealului vest-pontic. Analiza mormântului datat în secolul III d. Hr. a permis, de asemenea, o primă evaluare a descoperirilor contemporane provenind din cercetările realizate în timpul celui de-al doilea război mondial la Ploiești-*Triaj*.
Cuvinte cheie: tumuli, Iamnaia, cronologia absolută, arealul Prahova, sarmați.

Archaeological and bio-anthropological research in mound II from Strejnicu (Prahova County). In the last 10 years numerous mounds have been researched in the southwestern region of Prahova County, in which graves have been discovered, some dating to prehistoric times, others belonging to Turkic nomads (11th-13th centuries AD) or Christian populations. The research had a preventive role and aimed to save these funerary monuments exposed to real estate and industrial development, as well as intense agricultural exploitation. In this study, we publish the results of the excavation conducted in a mound located in the Strejnicu locality. Three inhumation graves were discovered, two of which were attributed to the Yamnaya communities, and the third one dated to the 3rd century AD. We provide information

[1] Muzeul Județean de Istorie și Arheologie Prahova, Ploiești, România.

[2] Centrul de Cercetări Antropologice „Olga Necrasov" Academia Română Filiala Iași; Rezervația Cultural-Naturală „Orheiul Vechi", Republica Moldova; Institutul de Cercetări Bioarheologice și Etnoculturale (ICBE), Chișinău, Republica Moldova.

* Autor corespondent: alinfranculeasa@yahoo.com

CC BY NC SA

regarding the context of discovery, the burial ritual, the inventory of the graves, and the bio-anthropological evaluation of the skeletons. The absolute dating of the prehistoric graves enables a summarizing approach to the evolution of these funerary features on the Romanian territory in the wider context of the West-Pontic area. The analysis of the grave dating from the 3rd century AD also enabled a first assessment of the contemporary discoveries coming from the research carried out during World War II in Ploieşti-*Triaj*.
Keywords: tumuli, Yamnaya, absolute chronology, Prahova area, Sarmatians.

Introducere

În ultimii 10 ani, în zona de sud-vest a judeţului Prahova (*arealul Prahova*), au fost cercetaţi numeroşi tumuli în care au fost descoperite morminte preistorice, dar şi medievale, atribuite populaţiilor turanice (sec. XI-XIII) sau creştine (Frînculeasa 2019; 2021a; Frînculeasa *et alii* 2012; 2017c; 2018; 2020). Cercetările au avut caracter preventiv şi au vizat salvarea acestor monumente funerare expuse dezvoltării imobiliare, industriale şi exploatării agricole intense (Frînculeasa 2020c). Tumulii preistorici nu sunt foarte des abordaţi de cercetarea arheologică românească. De exemplu, în Prahova primii doi tumuli au fost săpaţi în anii celui de-al doilea război mondial, odată cu lărgirea *triajului* gării din Ploieşti (Nestor 1943; 1944a, 1944b), apoi a urmat o pauză de peste 60 de ani pentru a fi cercetat din nou un alt obiectiv de acest tip (Paveleţ 2007; Frînculeasa *et alii* 2013, p. 23-24). Cauzele ţin de finanţare, logistică şi aşteptările oarecum modeste privind artefactele (patrimoniul) care ar putea fi scoase la lumină săpând astfel de obiective arheologice (Frînculeasa 2021a; Gogâltan 2021).

Graţie unei conjuncturi favorabile legată de dezvoltarea economică din jurul municipiului Ploieşti, au putut fi săpaţi într-o perioadă relativ scurtă în jur de 30 de tumuli (Frînculeasa 2019, p. 129; 2020c, p. 43; 2021a). A rezultat un set bogat de informaţii privind astfel de obiective arheologice, despre cei ce le-au construit şi utilizat, despre cadrul cronologic şi cultural specific epocii în care au fost ridicate aceste monumente funerare (Frînculeasa 2019; 2020a; 2020b; Frînculeasa *et alii* 2013; 2015; 2017c; 2018; 2019a; 2019b). Din acest punct de vedere, publicarea rezultatelor cercetării *tumulului II* de la Strejnicu se înscrie în ceea ce este definită o contribuţie la această temă. Ceea ce este particular în cazul acestui tumul este descoperirea, alături de complexele funerare preistorice, a unui mormânt secundar datând din sec. III d. Hr. Dacă excludem cercetările de la Ploieşti-*Triaj*, este primul mormânt datând din prima jumătate a mileniului I d. Hr. descoperit în tumulii din *arealul Prahova* în cadrul programului de săpături preventive din ultimii ani. Această situaţie singulară ne va permite o primă evaluare a descoperirilor atribuite secolelor III-IV d. Hr. provenind din/de lângă tumulii de la Ploieşti-*Triaj,* rămase în cea mai mare parte încă nepublicate (Mitrea, Preda 1966, p. 88; Comşa 1989,

p. 181). Informațiile despre cercetările de la Ploiești-*Triaj* au putut fi extrase prin studiul direct atât al arhivei de șantier (scrisă și fotografică), cât și a materialul arheologic descoperit, aflat în cea mai mare parte în patrimoniul Muzeului Județean de Istorie și Arheologie Prahova, la care se adaugă cel al Institutului de Arheologie „Vasile Pârvan".

Prezentarea sitului

Tumulul se afla pe raza localității Strejnicu, comuna Târgșoru Vechi, la 500 m vest de sediul Primăriei Târgșoru Vechi, pe strada Amurgului, tarlaua 20, parcelele arabile 136/121-136/115 (coordonate geografice: 44°55'0.40"N, 25°56'33.09"E). A fost identificat și cartat în anul 2013, în urma unor cercetări de suprafață realizate de A. Frînculeasa (**Fig. 1**). Este amplasat în Câmpia Ploieștiului, într-o zonă bogată în astfel de obiective arheologice (49 de tumuli au fost cartați pe raza comunei Târgșoru Vechi, dintre care opt sunt dispăruți/distruși din cauza unor construcții, exploatării de resurse minerale (pietriș), excavării neautorizate realizate în secolele XX și XXI) (**Pl. 1/2**) (Frînculeasa *et alii* 2017b). Cercetările arheologice preventive care au vizat acest obiectiv aflat pe teritoriul satului Strejnicu, comuna Târgșoru Vechi (jud. Prahova) au fost necesare deoarece proprietarii doresc să construiască case de locuit și drumuri de acces, lucrări care urmau să afecteze monumentul arheologic descris. Pe raza satului a mai fost cercetat un tumul aflat la 1,6 km sud de tumulul II (**Pl. 1/2**) (Frînculeasa *et alii* 2012; 2013; 2015).

Date privind metodologia săpăturii arheologice și evoluția complexului funerar

La începutul cercetării, în funcție de caracteristicile proprietății private pe care se afla tumulul și dimensiunile acestuia, am trasat doi martori stratigrafici, orientați aproximativ nord-vest – sud-est=martor stratigrafic I (M.I/A-B) și nord-est – sud-vest=martor stratigrafic II (M.II/C-D) (**Pl. 2-3**), care au avut lungimea de 40 m și lățimea de 1 m. Aceștia s-au intersectat în zona cea mai înaltă a movilei, unde a fost marcat punctul zero, de la care au fost raportate adâncimile complexelor arheologice preistorice. Raportat la acești doi martori, au fost deschise patru sferturi, denumite, în funcție de amplasarea lor, sferturile sud-estic, sud-vestic, nord-vestic, nord-estic. Etapele cercetării au fost următoarele: **a.** cu ajutorul unui utilaj, secțiunile arheologice au fost săpate în plan orizontal, începând de la nivelul superior spre cel inferior, de la centru spre poalele movilei, în ordinea poziționării acestora de la sfertul nord-vestic, apoi nord-estic, sud-estic și ultimul a fost cel de sud-vest; **b.** primul a fost demontat M.1, apoi Cpl. 1, M.2, ultimul cercetat fiind M.3, care reprezintă înmormântarea primară.

Fig. 1. Imagini cu tumulul în anul 2018 (fotografii A. Frînculeasa)
Fig. 1. Images with the mound in 2018 (photos by A. Frînculeasa)

În momentul demarării cercetărilor arheologice movila se afla într-o stare bună de conservare. În partea centrală tumulul era traversat de un șir de pomi (**Fig. 1**) care au conservat o înălțime maximă a acestuia, ceea ce a determinat și plasarea punctului zero, dar și trasarea martorului stratigrafic II. Conform ridicării topografice și a cotelor aferente, tumulul avea în acea zonă circa 1,8 m înălțime (raportat la nivelul de rulare al străzii Amurgului aflată la est de sit). După săpătură, am constatat că acest tumul a fost ridicat pe un mic grind (aproximativ 0,40 m înălțime), ceea ce a imprimat movilei o înălțime mai mare decât cea din măsurătorile topografice. De asemenea, că zona cea mai înaltă a movilei era una subiectivă, iar martorul stratigrafic I trebuia trasat cu 4 m mai spre nord (**Pl. 3**). În același timp am observat că odată cu realizarea înmormântării preistorice secundare M.1, centrul movilei inițiale ridicate deasupra M.3 a *migrat* ușor spre sud-vest.

Sub nivelul arabil de culoare brună, gros de circa 0,20-0,25 m, spre poalele movilei se afla o depunere negricioasă observată în cazul majorității tumulilor cercetați în arealul Prahova. Mantaua ridicată deasupra mormântului primar (M.3), avea culoarea cenușie la uscare, consistență prăfoasă, lut amestecat cu pietricele mărunte, grosimea maximă de 0,75 m, diametrul de circa 14 m. Odată cu înmormântarea secundară M.1 a mai fost adăugat un strat de pământ gălbui-roșcat, argilos. În zona central-sudică a movilei stratul natural ajungea până la

0,40 m grosime, ceea ce indică prezența unei mici ridicături naturale pe care a fost ridicată movila, eventual din care s-a luat pământ pentru construirea acesteia. Urma apoi depozitul natural de *pietrișuri de Cândești*, specifice zonei.

Catalogul complexelor arheologice cercetate

Mormântul 1 (M.1) (**Pl. 4**) – este un complex secundar, descoperit în sfertul nord-vestic și în martorul stratigrafic principal II. A fost săpat în mantaua tumulului, baza gropii se afla la -1,30 m raportat la punctul zero. Nu am identificat conturul gropii. Mormântul era deranjat de o vizuină de animal care a distrus zona membrelor inferioare. Complexul funerar conținea resturile osteologice slab conservate ale unui individ adult depus pe spate, cu membrele superioare pe lângă corp, cu palmele așezate pe bazin. Membrele inferioare erau îndoite, probabil ridicate și căzute lateral spre sud (dreapta). Defunctul era orientat vest-est, craniul era la vest. În momentul descoperirii se mai păstrau *in situ* craniul, partea superioară a corpului, parțial membrul inferior de pe dreapta. Urme firave de ocru au fost observate în apropierea brațului drept. Determinare antropologică: individ de sex masculin de circa 20-25 ani (**Tab. 1**). Datare C14-AMS: 4203±46 = 2904-2631 cal BC, 4134±27 BP = 2870-2580 cal BC, probabilitate de 95,4%, domeniul sigma 2 (**Tab. 2**).

Mormântul 2 (M.2) (**Pl. 5**) – este un complex secundar, descoperit în sfertul de nord-vest, spre marginea tumulului. A fost identificat la -0.90 m adâncime, iar baza gropii la -1,10 m, cote raportate la martorul stratigrafic apropiat (sudic). Groapa avea forma dreptunghiulară, cu dimensiuni de 1,85×1 m, orientată est-nord-est – sud-vest-sud. În groapă au fost descoperiți doi indivizi (A+B), depuși dorsal-întins unul lângă altul, cu brațele pe bazin. Individul A era așezat de-a lungul marginii sudice a gropii, iar individul B era la nord de acesta. Oasele defuncților se aflau într-o stare precară de conservare.

La picioarele individului adult (A) (**Pl. 5/1, 4**) se afla depus un vas lucrat la roată înceată (în interior se văd urmele adâncite ale unei spatule), din pastă gălbuie, săpunoasă la pipăit. Vasul are formă bitronconică, baza profilată, gura îngustă. Nu se păstrează gâtul/gura vasului. Dimensiuni[3]: H.max.=115 mm, baza=56 mm, diam. max.=147 mm (**Pl. 6/7-8**). În apropierea părții superioare a femurului drept (la interior), orientat de-a lungul său, se afla un cuțit din fier, slab conservat, fracturat în trei bucăți (l=121 mm) (**Pl. 5/3**). Partea activă avea capul rotunjit (116×22 mm), partea pentru plăsea se îngusta (41×11 mm). În secțiune era plat (3-4 mm grosime), ceva mai îngust la partea activă (**Pl. 6/1**). La nord de individul subadult (B) (în apropierea bazinului) se aflau depuse cinci astragale de ovicaprină,

[3] În continuare, h.max - înălțimea maximă, l - lungimea, h - înălțimea, diam. - diametrul, diam. max. - diametrul maxim.

grupate și dispuse pe două rânduri (**Pl. 5/2**). Două din astragale aveau dimensiuni de 21×13 mm, celelalte trei, de 30-32×16-20 mm (**Pl. 6/2-6**). Două piese erau perforate (**Pl. 6/2-3**). Determinare antropologică: individ A=sex masculin, cu vârsta în momentului decesului de circa 20-22 ani; individ B=subadult cu vârsta de 5 ani ± 16 luni (**Tab. 1**). Printre oasele sub-adultului a fost descoperit un fragment provenit din diafiza unui os lung de *Bos taurus*.

Mormântul 3 (M.3) (**Pl. 7**) - este complexul primar (principal), peste care a fost ridicată mantaua. A fost descoperit sub martorul stratigrafic I (M.I), la circa 4 m nord de punctul zero. Mantaua avea culoarea cenușie la uscare, consistență prăfoasă, lut amestecat cu pietricele mărunte, grosimea maximă de 0,75 m, diametrul de circa 14 m. Groapa a fost săpată de la nivelul antic de călcare surprins la -1,25 m și a perforat stratul natural de pietriș, iar baza se afla la -2,22 m. Pietrișul excavat pentru realizarea gropii era depus la nord de aceasta și forma o movilă care avea dimensiuni de 2,80×2,70 m, h=0,60 m, din care miezul din pământ avea înălțimea de 0,30 m (**Pl. 7/1-2**). Groapa avea forma dreptunghiulară cu colțurile ușor rotunjite, dimensiuni de 1,95×1,05 m, orientată vest-est, se îngusta ușor către fund. Peretele de sud al gropii se prăbușise parțial peste oasele membrelor inferioare ale individului înhumat. Defunctul era depus dorsal, cu membrele inferioare îndoite și căzute spre sud (dreapta), iar membrele superioare se aflau întinse pe lângă corp. Era orientat pe direcția vest-est, craniul era la vest. Un bulgăre de ocru (diam.=4-5 mm) era depus la sud de umărul drept al individului. Toate componentele scheletice ale acestui individ, complete sau incomplete, sunt pigmentate cu ocru vișiniu, cu precădere frontalul și occipitalul. Nu avea piese de inventar. Determinare antropologică: sex masculin, cu vârsta în momentul decesului de circa 50 ani (**Tab. 1**). Datare C14-AMS: DeA-26793, 4121±30 BP = 2868-2578 cal BC, probabilitate de 95,4%, domeniul sigma 2 (**Tab. 2**).

CPL. 1 - a fost descoperit în sfertul de nord-vest, sub M.1 (**Pl. 4/3**). Era o groapă de formă ovală-alungită cu dimensiunile de 1,70×0,90 m, săpată până la partea superioară a depozitului de pietriș. Baza gropii era neregulată, se afla la -1,90 m. În interiorul gropii nu au fost descoperite oase umane sau alte elemente de inventar. Având în vedere că groapa pare săpată de la nivelul antic de călcare, aceasta ar putea reprezenta o încercare inițială de a amenaja un mormânt, lucrare abandonată din cauze care ne scapă. Suprapunerea M.1 peste această groapă cel mai probabil este rodul hazardului.

Diagnosticul antropologic

Mormântul 1 (M.1) (**Tab. 1**)

Scheletul este parțial reprezentat (Buikstra, Ubelaker 1994, p. 5-8), în stare precară de conservare (Connel 2008). Componentele acestuia sunt foarte fragile și

fragmentare, au conținut redus de colagen, situație cauzată de factorii pedologici. Resturile scheletice provin de la un individ de sex masculin (Buikstra, Ubelaker 1994, p. 16-21), cu vârsta biologică în momentul decesului de circa 20-25 ani (adult tânăr sau *adultus*) (Buikstra, Ubelaker 1994, p. 21-38), cu osatura relativ robustă și inserții musculare moderate.

Starea de sănătate dentară, apreciată doar după P^1 și P^2 de pe partea dreaptă (aflați în stare izolată), pare foarte bună, fără patologii sau anomalii și cu uzură aproape nulă a coroanelor. Cele două vertebre mai bine conservate nu prezintă semne patologice. Eventualele anomalii sau patologii scheletice rămân neidentificabile.

Fisurile și liniile de ruptură care au condus la fragmentarea elementelor scheletice sunt produse *postmortem* (Buikstra, Ubelaker 1994, p. 95-106).

Mormântul 2 (M.2) (**Tab. 1**)

Individul A. Scheletul este bine reprezentat (Buikstra, Ubelaker 1994, p. 5-8), însă starea de conservare este precară (Connel 2008), iar gradul de fragmentare, accentuat. Provine de la un individ de sex masculin (Buikstra, Ubelaker 1994, p. 16-21), cu vârsta biologică în momentului decesului de circa 20-22 ani (adult tânăr sau *adultus*) (Buikstra, Ubelaker 1994, p. 21-38), cu osatură moderat de robustă, cu inserții musculare foarte accentuate la nivelul oaselor membrelor, cu precădere pe partea dreaptă. Statura scheletică, calculată după lungimea tibiei de pe partea stângă, este de circa 172 cm (categoria masculină mare) (Trotter 1970).

Starea de sănătate dentară este foarte bună. Uzura coroanelor dentare este conformă cu vârsta biologică (Smith, Knight 1984). I^1 și I^2 sunt de tip „lopățică" – trăsătură epigenetică/non-metrică, considerată arhaică, frecvent semnalată pe dentiția definitivă la indivizii cu fenotip mongoloid/asiatic (Khudaverdyan 2014, p. 161-162; Mann *et alii* 2016, p. 493, 511, 519).

Fisurile și liniile de ruptură care au condus la fragmentarea elementelor scheletice sunt produse *postmortem* (Buikstra, Ubelaker 1994, p. 95-106). În treimea proximală a femurului drept, pe latura internă, la nivelul periostului au fost identificate urme de pigmenți provenite de la oxizii de fier.

Individul B. Scheletul este slab reprezentat (Buikstra, Ubelaker 1994, p. 5-8), fiind puternic afectat de mediul în care a zăcut. Pentru analiză au fost disponibile mai puțin de 50% din componentele scheletice. Starea de conservare este extrem de precară (Connel 2008), toate oasele sunt în stare fragmentară accentuată. Resturile scheletice provin de la un sub-adult, care avea în momentul decesului vârsta dentară de circa 5 ani ± 16 luni (*infans I*) (Buikstra, Ubelaker 1994, p. 50-52). Nu am identificat caracteristici discriminante pentru determinarea sexului.

Pe coroana I_1 definitiv neerupt (probabil drept, celălalt lipsește din inventarul scheletic) este vizibilă o linie de hipoplazie a smalțului (**Fig. 2**), defect cantitativ

Fig. 2. I_1 definitiv cu linie de hipoplazie a smalțului
Fig. 2. Permanent I_1 with linear enamel hypoplasia

de structură, apărut în urma perturbării temporare a amelogenezei (formarea smalțului dentar), proces fiziologic care pentru dentiția permanentă se desfășoară de la naștere până la vârsta biologică de 6-7 ani (sau până la 13 ani în cazul molarului terțiar), iar în cazul particular al incisivului central, în intervalul postnatal cuprins între 3 luni și 3,6-4 ani.

Pentru că odată formate, defectele smalțului sunt ireparabile, acestea devin caracteristici permanente ale coroanei, pentru că „memorează" episoadele de stres fiziologic produse în timpul copilăriei. Prezența acestui defect trădează în cazul sub-adultului din mormântul 2 de la Strejnicu un episod de stres fiziologic produs în timpul formării smalțului dentar. Vârsta la care s-a format defectul hipoplazic, calculată după metoda bazată pe diferența dintre înălțimea coroanei dentare și distanța dintre joncțiunea smalț-cement și mijlocul defectului hipoplazic (Goodman *et alii* 1980; Goodman, Armelagos 1985; Skinner, Goodman 1992), este de 2-2,3 ani, probabil în timpul perioadei de înțărcare/ablactație.

Rupturile și fisurile care au condus la fragmentarea elementelor scheletice sunt produse *postmortem* (Buikstra, Ubelaker 1994, p. 95-106).

Mormântul 3 (M.3) (**Tab. 1**)

Scheletul este bine reprezentat, fiind aproximativ complet (Buikstra, Ubelaker 1994, p. 5-8). Starea de conservare este precară (Connel 2008), iar gradul de fragmentare, accentuat. Oasele sunt foarte fragile, cu conținut redus de colagen, în special în segmentul postcranian. Provine de la un individ de sex masculin (Buikstra, Ubelaker 1994, p. 16-21), care avea în momentul decesului vârsta biologică de circa 50 ani (adult de vârstă mijlocie spre bătrână sau *maturus II-III*) (Buikstra, Ubelaker 1994, p. 21-38). Osatura sa era extrem de robustă, cu suprafețe de articulație de foarte mari dimensiuni, cu inserții musculare foarte

accentuate, în special pe oasele membrelor. Statura scheletică, calculată după lungimile prelevate *in situ* ale humerusului, femurului și tibiei, este foarte mare, de cel puțin 188 cm (Trotter 1970), valoare ce se încadrează în categoria staturilor masculine foarte mari.

Din perspectivă fenotipică, acest individ are calotă craniană ovoidă, frunte înclinată și foarte largă, occipital scund, foarte curbat și foarte larg, relief supraorbitar foarte accentuat, zigomatice extrem de reliefate și de mari dimensiuni, proces mastoid voluminos (**Fig. 3**), mandibulă robustă, cu ram înalt și larg, cu simfiza piramidală foarte accentuată (**Fig. 4**), boltă palatină adâncă, inserții musculare nucale pronunțate și protuberanță occipitală de mari dimensiuni, caracteristici care-l încadrează din punct de vedere tipologic în grupul proto-europoid, cu unele influențe nordoide (Boev 1972).

Din categoria trăsăturilor epigenetice/non-metrice, am identificat osiculi suplimentari pe sutura lambdoidă, care sunt anomalii ale modelului normal de fuziune a centrelor de osificare (Jeanty *et alii* 2000) și depresiunea post-coronală, numită și post-bregmatică (**Fig. 3**), care este o denivelare localizată în partea anterioară a oaselor parietale, paralelă cu sutura coronală și în imediata proximitate a acesteia, considerată de unii autori o caracteristică morfoscopică tipologică, frecvent întâlnită la asiatici (Mann *et alii* 2016, p. 188, Fig. 232).

Fig. 3. Jumătatea dreaptă a craniului văzută din profil, depresiune post-coronală
Fig. 3. Right half of the skull seen in profile, post-coronal depression

Fig. 4. Fragmente din jumătatea dreaptă a mandibulei
Fig. 4. Fragments of the right half of the mandible

În pofida vârstei biologice avansate, dentiția nu prezintă carii sau complicații ale acestora. Pe fața linguală a coroanelor dentare este un strat de tartru supragingival, care trădează preferința bărbatului pentru alimentele de origine animală. În sprijinul acesteia vine și uzura de tip abrazie a coroanelor dinților frontali superiori (Lukacs 1989). Retracția alveolară este destul avansată, conformă cu vârsta biologică, însoțită de o porozitate activă localizată pe bolta palatină – indiciu al debutului parodontozei – retragerea progresivă a țesuturilor de susținere și fixare a dinților.

Dintre indicatorii stresului fiziologic, menționăm hiperostoza porotică pe oasele neurocraniului (frontal, parietale și occipital), mai concentrată în proximitatea suturilor craniene și porozitatea de pe oasele zigomatice, sub forma sa trabeculară, vindecată. Prezența acestor porozități exocraniene indică un episod anemic sau infecțios pe care acest individ l-a depășit cu mulți ani înaintea decesului (Aufderheide, Rodriguez-Martin 1998, p. 348-351).

Dintre indicatorii paleopatologici ai vârstei avansate, menționăm osteoartrita – boală degenerativă a articulațiilor, de tip neuro-mecanic, cu caracter proliferativ și eroziv, caracterizată prin pierderea cartilajului care protejează suprafețele articulare (Waldron 2009, p. 26-71; Ortner 2003, p. 546-560). În cazul de față, boala este manifestată la nivelul coloanei vertebrale, prin osteofite, coroziune și deformarea suprafețelor de articulație, cu precădere în segmentul cervical și toracic. Boala îmbătrânirii articulare este prezentă și la nivelul oaselor carpiene, metacarpiene și falangelor palmare, dar în stadiu intermediar. Modificările entezopatice de pe rotule (fața anterioară) și din locurile de inserție musculară ale oaselor membrelor inferioare trădează nu numai vârsta individului, ci și mobilitatea terestră suprasolicitantă, fiind o formă de răspuns al organismului la acțiunea factorilor de stres biomecanic (Waldron 2009, p. 26-71).

Fig. 5. Radius drept, treimea proximală a diafizei, fractură produsă *antemortem*
Fig. 5. Right radius, proximal third of the diaphysis, *antemortem* fracture

Liniile de fractură și fisurile care au condus la fragmentarea scheletului sunt produse *postmortem* (Buikstra, Ubelaker 1994, p. 95-106), cu excepția uneia. În treimea proximală a diafizei radiusului de pe partea dreaptă, care este incomplet, este vizibilă urma unui traumatism – o fractură produsă *antemortem*, cu mult timp înainte de deces, corect consolidată, cu o ușoară îngroșare a zonei traumatizate (**Fig. 5**). Cauza fracturii poate fi accidentală sau violentă.

Urmele de traumatisme pe resturile scheletice provenite de la reprezentanții comunităților Iamnaia nu sunt foarte frecvent semnalate în literatura de specialitate, fie că ne referim la cele craniene, fie la cele postcraniene (denumite fracturi).

La nivelul oaselor membrelor, reamintim de cele trei cazuri identificate pe scheletele unor indivizi de sex masculin din mormintele M.5, M.8 și M.19A din *Movila Mare* de la Smeeni. La bărbatul din M.5 (de 30-35 ani), fractura, localizată pe cubitusul de pe partea dreaptă, este vindecată, dar cu o ușoară angulare de la axul osului (Necrasov *et alii* 1964, p. 14-15; Simalcsik 2017, p. 183, Pl. 100/7). Individul din M.19A (cu vârsta cuprinsă în intervalul 30-60 ani) prezintă o fractură consolidată cu angulare, localizată pe metatarsianul al V-lea de la membrul inferior drept, vindecată cu mult timp înainte de deces (Necrasov *et alii* 1964, p. 15; Simalcsik 2017, p. 196, Pl. 112/1a-1b). La cel din M.8 (de peste 60 ani) fractura este localizată în treimea distală a diafizei unuia dintre cubitusuri (Necrasov *et alii* 1964, p. 15-16; Simalcsik 2017, p. 186). Toate sunt fracturi consolidate relativ corect, cu mult timp înainte de deces, fără deviații de la axul anatomic normal al osului și fără complicații posttraumatice, situație valabilă și în cazul individului din mormântul 3 din tumulul de la Strejnicu.

Menționăm alte trei cazuri de traumatisme produse la nivelul segmentelor scheletice postcraniene, identificate în seria scheletică de la Holboca: individul din M.23, cu fractură a metatarsianului I, defectuos vindecată; individul din M.16, cu fractură a cubitusului de pe partea stângă; individul din M.6, cu fractură a epitrohleei humerusului de pe partea stângă (Necrasov, Cristescu 1957).

	Complex			
	Strejnicu, M3 (c. Iamnaia, primar)	Strejnicu, M1 (c. Iamnaia, secundar)	Strejnicu, M2, dublu (c. sarmatică)	
			Individul A	Individul B
Vârsta biologică	cca. 50 ani	20-25 ani	20-22 ani	5 ani ± 16 luni
Sexul	masculin	masculin	masculin	nedeterminabil
Starea de reprezentare	aproape complet	parțial reprezentat	aproape complet	slab reprezentat
Starea de conservare	precară	precară	precară	precară
Statura scheletică	188 cm	nedeterminabilă	172 cm	-
Patologii dentare	tartru supragingival, retracție alveolară, porozitate palat, debut parodontoză, abrazie dentară	absente/ neobservabile	absente	absente/ neobservabile
Patologii osoase	osteoartrită	absente/ neobservabile	absente	absente/ neobservabile
Indicatori ai stresului fiziologic	hiperostoză porotică			hipoplazie a smalțului
Traumatisme	fractură radius	absente	absente	absente
Pigmentație (origine tafonomică)	ocru vișiniu	absentă/ neobservabilă	oxizi de fier	absentă/ neobservabilă

Tab. 1. Principalele caracteristici ale scheletelor descoperite în tumulul de la Strejnicu
Table 1. The main characteristics of the skeletons discovered in the mound from Strejnicu

Scurtă evaluare privind cronologia absolută a complexelor funerare Iamnaia la nordul Dunării de Jos

În ultimii ani subiectul înmormântărilor în tumulii datând din mileniile IV și III cercetați pe teritoriul României a fost unul foarte prezent în publicații (Motzoi-Chicideanu 2011; Ciugudean 2011; Ailincăi *et alii* 2014; 2016; Frînculeasa *et alii* 2013; 2014; 2015; 2017a; 2019b; Frînculeasa 2020b; 2021a; Preda-Bălănică *et alii* 2020; Diaconescu 2020; Gogâltan 2021). Prin urmare, descoperirile din *tumulul II* de la Strejnicu pot fi ușor inserate în interiorul discuțiilor și concluziilor deja expuse în publicațiile amintite. Cele două morminte preistorice descoperite (M.1 și M.3) prezintă elemente de ritual care le plasează în limitele fenomenului funerar Iamnaia, care se manifestă la nordul Dunării Inferioare începând cu sfârșitul mileniului al IV-lea (Frînculeasa *et alii* 2015; 2017a; Preda-Bălănică *et alii* 2020). Adâncimea și dimensiunea gropii M.3, orientarea, poziția defuncților din M.1 și M.3, prezența ocrului, caracteristicile/determinările bio-antropologice, lipsa inventarului, toate sunt elemente specifice înmormântărilor Iamnaia (Frînculeasa 2021a; 2021b). Datele C14-AMS vin să confirme aceste informații (**Tab. 2**).

Înmormântările tumulare Iamnaia apar în arealul vest-pontic la sfârșitul mileniului al IV-lea în zonele de câmpie de la est și sud de Carpați, dar le regăsim și

în spațiul intracarpatic, la sud de Dunăre, ajung până la munții Rodopi, traversează Serbia și ocupă Câmpia Maghiară (Heyd 2011, p. 535; Motzoi-Chicideanu 2011; Ciugudean 2011; Alexandrov, Kaiser 2016; Preda-Bălănică *et alii* 2020, p. 96; Koledin *et alii* 2020; Diaconescu 2020). În funcție de datele absolute disponibile, se conturează trei platouri/etape principale în care comunitățile Iamnaia ridică/înmormântează defuncți în tumuli în acest areal, respectiv 3050/3000-2900/2850 cal BC, 2850-2600 cal BC și 2650/2600-2450 cal BC[4]. Primele două platouri sunt caracterizate de morminte primare și secundare, iar în cazul celui de al treilea sunt prezente mai curând înmormântări secundare (Frînculeasa 2021b)[5].

Cod laborator	Context arheologic	Probă	Dată în ani BP	Ani calibrați, Sigma 1 68.2%	Ani calibrați, Sigma 2 95,4%	Valoare medie
DeA-30662	M.1	Os uman	4203±48[6]	**2892**(22,0%)2850 2810(11,3%)2747 2727 (35,0%)**2697**	**2904**(92,0%)2662 2654(3,5%)**2631**	2777
DeA-32810	M.1	Os uman	4130±27	**2857**(22,8%)2807 2751(12,9%)2723 2701(32,6%)**2629**	**2870**(28,7%)2800 2779(61,8%)2619 2609(5,9%)**2582**	2730
DeA-26793	M.3	Os uman	4121±30	**2855**(22,0%)2808 2750(11,3%)2724 2700 (35,0%)**2623**	**2868**(26,6%)2802 2776(68,8%)**2578**	2719

Tab. 2. Date C14-AMS pentru mormintele preistorice din tumulul II de la Strejnicu
Table 2. C14-AMS data for the prehistoric graves in mound II from Strejnicu

Datele C14-AMS plasează cele două morminte de la Strejnicu (**Tab. 2**) în interiorul celui de-al doilea platou Iamnaia, unul care este foarte bine conturat în *arealul Prahova* (**Fig. 6**). Din cele 26 date C14-AMS realizate pentru acest spațiu[7], pentru primul platou avem una singură, dar care provine de la marginea *arealului Prahova* (Frînculeasa *et alii* 2017b), dintr-un tumul cercetat în localitatea Coada Izvorului (M.3/4353±28 BP = 3080-2900 cal BC), aflat la vest de râul Prahova (Frînculeasa *et alii* 2018). Cu anumite rezerve mai putem adăuga M.2/T.IV de la Ariceștii Rahtivani (4287±38 BP = 3020-2770 cal BC), care era o înmormântare secundară într-un

[4] Pentru arealul vest-pontic sunt publicate și date care trec dincolo de limita de 3100 cal BC, dintre care unele pot fi discutabile (Rassamakin, Nikolova 2008; Popovici, Kaiser 2020). Ne-am propus să revenim în viitor cu o analiză mai aprofundată a raportului/relației dintre datele absolute și începuturile fenomenului Iamnaia.

[5] Uneori aceste platouri se ating la limitele lor exterioare, prin urmare nu trebuie privite foarte strict, ci doar înregistrată această dinamică a datelor absolute în corelație cu evoluția Iamnaia.

[6] Se poate observa că data mormântului secundar e ușor mai timpurie decât a celui primar. Explicația este legată de conținutul relativ redus al carbonului conservat în prima proba analizată și a limitei erorii, ușor mai mare în cazul M.3.

[7] Câteva date sunt încă inedite, nu au fost incluse în figura 6. Am exclus din discuție datele absolute pentru mormintele pre-Iamnaia, care evident sunt relevante atunci când analizăm începuturile fenomenului Iamnaia (vezi nota nr. 4).

tumul utilizat anterior de comunitățile locale care premerg apariția Iamnaia în nordul Munteniei (Frînculeasa *et alii* 2014)[8]. Din *Movila Mare* de la Smeeni a fost realizată o dată pentru M.5 (4357±35 BP = 3089-2899 cal BC), complex atribuit primei faze de înmormântări (Frînculeasa *et alii* 2017a, tab. 4). Având în vedere că datele absolute pentru trei morminte (M.15, M.16, M.18) atribuite fazei a doua de înmormântări acoperă al doilea platou (Frînculeasa *et alii* 2017a, tab. 4), tumulul de la Smeeni reprezintă un reper în această analiză (Frînculeasa 2021a). Menționăm și M.1/T.1/1952 de la Hamangia, dar în cazul acestui complex informațiile disponibile sunt contradictorii. Pentru același mormânt sunt publicate șase date, din care două au limite de eroare de ±65 de ani, una de ±95[9], două de ±160 de ani, prin urmare cel puțin ultimele trei sunt inutilizabile (Frînculeasa *et alii* 2017a, p. 128)[10]. Cea de-a șasea dată, care are limita de eroare de ±120 de ani, este situată complet în afara cadrului tumular Iamnaia (Ailincăi *et alii* 2016, tab. 4). Din cele două date viabile, una se află în a doua jumătate a mileniului al IV-lea (*GrN-1995*=4530±65 BP), cealaltă, între 3100-2660 cal BC (*Gro 1995*-4280±65 BP) (Frînculeasa *et alii* 2017a, tab. 7). Având în vedere informațiile privind ritualul de înmormântare, dar și celelalte elemente prezente în inventarul mormântului și chiar din tumul (Frînculeasa *et alii* 2019a, p. 42), avem argumente să considerăm ca viabilă ultima dată amintită. Subliniem că proba a fost prelevată din lemn (Kohl, Quitta 1963, p. 297), prin urmare, dacă avem în vedere posibilitatea prezenței *old-wood effect,* am putea avea o datare chiar mai strânsă. Tot din Dobrogea menționăm M.7/T.5 de la Medgidia, *„datat cu radiocarbon către 3100-3000 BC"* (Băjenaru 2014, p. 234), fiind probabil data menționată la 4420±25 BP (Motzoi-Chicideanu *et alii* 2016, p. 32).

Revenind la evoluția Iamnaia și cronologia absolută, în stocul de date disponibile provenind din România (**Fig. 6**), dar și din spațiul vest-pontic, cele care conturează platoul al doilea sunt preponderente (Horváth *et alii* 2013; Kaiser, Winger 2015; Frînculeasa *et alii* 2015; 2017a; Ailincăi *et alii* 2016; Koledin *et alii* 2020). Din *arealul Prahova* le amintim, alături de cele din tumulul II de la Strejnicu, pe cele de la Ariceștii Rahtivani (T.I, T.II, T.III), Păulești (T.III, T.IV), Blejoi (T.I, T.II, T.III, T.IV), Târgșoru Nou (T.I), Târgșoru Vechi (T.I), Nedelea (T.II), Strejnicu (T.I) (Frînculeasa *et alii* 2015, tab. 2; 2017a, tab. 7; 2019a, tab. 3; Frînculeasa 2019, tab. 1, fig. 3; 2020a; 2020c, p. 45). Alte zece date sunt publicate de la Smeeni pentru M.15, M.16, M.18 (Frînculeasa *et alii* 2017a, tab. 4), Rahman T.I/M.2 (Ailincăi *et alii* 2014, fig. 7), Silvașu de Jos pentru T.3/M.1 și T.4/M.1 (Diaconescu, Tincu 2016; Diaconescu 2020, fig. 3) și Bucova-Pusta T.IV (Krauß *et alli* 2016, p. 299, Abb.6).

[8] Data atribuită M.2/Păulești T.III nu poate fi utilizată, deoarece nu corespunde cu situația stratigrafică din respectivul tumul (Frînculeasa *et alii* 2015, p. 62, nota 100).

[9] În ce privește data publicată de Y. Bojadžiev, pare a fi o eroare de dactilografiere (Bojadžiev 1998, p. 364).

[10] Cu bibliografia și o scurtă discuție.

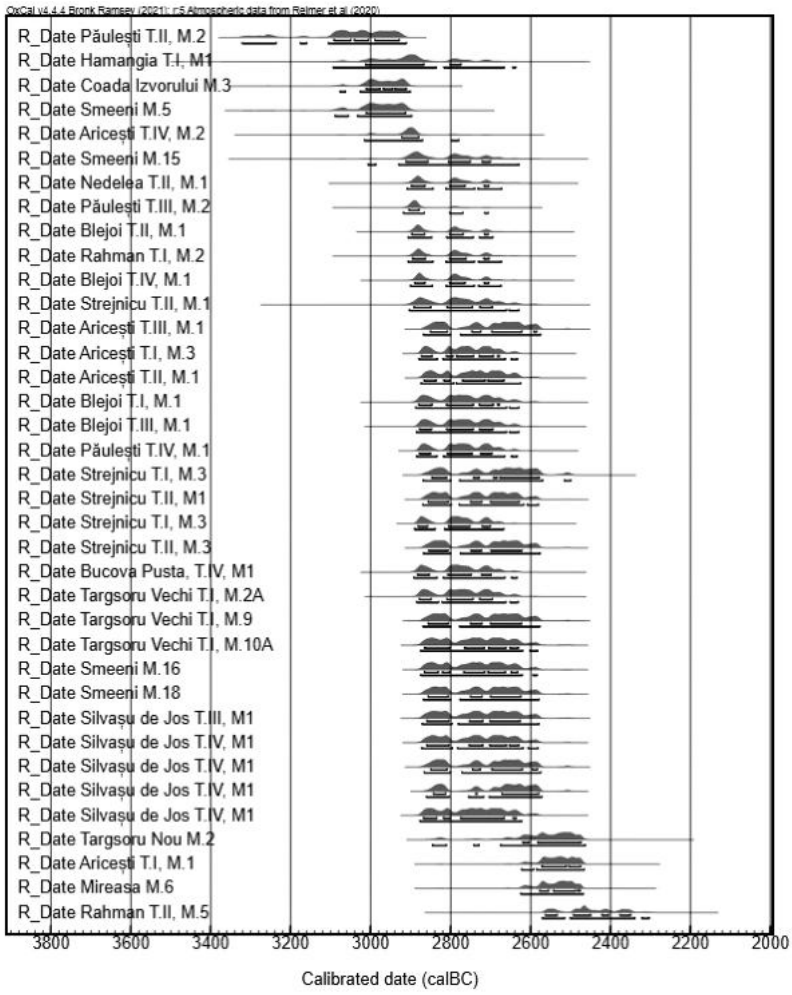

Fig. 6. Grafic cu date C14 din complexe funerare Iamnaia de pe teritoriul României
Fig. 6. Chart with C14 data from Yamnaya funeral features on the territory of Romania

Pentru platoul al treilea deocamdată avem disponibile trei date atribuite unor morminte secundare, precum M.3/T.I de la Ariceștii Rahtivani (Frînculeasa *et alii* 2017a, tab. 7. nr. 16), M.5/T.II de la Rahman (Ailincăi *et alii* 2016, p. 43) și M.6 de la Mireasa (Frînculeasa *et alii* 2017a, tab. 7/nr. 28). Mai putem adăuga M.1 de la Târgșoru Nou (Frînculeasa 2020a), dar platoul datei respective este unul foarte extins (**Fig. 6**). Se adaugă cele patru date din mormintele cu catacombă cercetate în *Movila Mare* de la Smeeni (Frînculeasa 2021a, tab. 1).

Mormântul sarmatic de la Strejnicu

M.2 reprezintă un mormânt dublu de inhumație, un adult și un subadult, depuși întinși pe spate, orientați pe direcția nord-est – sud-vest. Adultul, un individ de sex masculin, avea membrele superioare așezate pe bazin și cel inferior stâng flexat ușor spre dreapta. Subadultul avea craniul înclinat spre dreapta și membrele inferioare flexate ușor spre interior. Împreună cu cei doi defuncți, în mormânt au mai fost depuse: un vas de ceramică, așezat între membrele inferioare ale adultului, în zona gleznelor, un cuțit din fier, așezat spre interior, în partea superioară a femurului drept al adultului, și un set de cinci astragale, așezat în partea dreaptă a copilului, în zona bazinului.

Pornind de la ritualul de înmormântare, orientarea defuncților și inventarul care îi însoțește, mormântul **M.2** poate fi atribuit populațiilor sarmatice care începând cu secolul I î. Hr. își fac apariția la Gurile Dunării, pătrunzând în secolele următoare și pe teritoriul actual al României (Sulimirski 1970, p. 14-15; Harmatta 1970, p. 27; Batty 1994, p. 102-103). De exemplu, pe teritoriul Dobrogei, la începutul secolului I d. Hr. sarmații erau deja prezenți (Ovidiu, Tr. V. 7.9-20).

În literatura de specialitate există încă numeroase divergențe cu privire la originea, organizarea politică și trăsăturile definitorii ale culturii imateriale a sarmaților, însă, în general, este acceptat că aceștia reprezintă un conglomerat de triburi sau populații, dintre care un rol mai însemnat în istorie l-au avut iazigii, roxolanii, sarmații regali, aorșii și alanii (Harmatta 1970, p. 12; 31-32; Sulimirski 1970, p. 24; Bârcă, Symonenko 2009, p. 19). Mulți cercetători consideră că aceste populații se asemănau prin modul de viață nomad, bazat, cu precădere, pe creșterea animalelor și prin dialectele pe care le vorbeau, care făceau parte din ramura nordică a grupului limbilor iraniene, însă între ele existau și diferențe evidente, atât de ordin genetic, cât și cultural (Sulimirski 1970, p. 21-25; Harmatta 1970, p. 58).

Între secolul al V-lea î. Hr. și secolul al V-lea d. Hr., populațiile sarmatice, înrudite cu cimerienii și sciții, se întind de la Urali până la Tisa, ajungând în unele cazuri până în estul Kazahstanului și vestul Europei (Sulimirski 1970, p. 14-15; 21-25; Harmatta 1970, p. 8, 57). În special pe parcursul secolelor al II-lea și al III-lea d. Hr., aceste populații pătrund și în spațiul dintre Dunăre și Carpați, cu precădere în jumătatea de est a acestui teritoriu, în apropierea principalelor cursuri de apă (Bichir 1996, p. 297-312; Harhoiu 2008, p. 62-63; Bârcă 2015, p. 36-37, 54). Descoperirile sarmatice din spațiul dintre Dunăre și Carpați sunt reprezentate în principal prin descoperiri funerare care se caracterizează prin practicarea exclusiv a inhumației ca ritual de înmormântare, depunerea defuncților întinși pe spate, cu membrele inferioare apropiate, bărbații fiind însoțiți, adesea, de piese de armament și cuțite în poziție de port, iar persoanele de sex feminin, de oglinzi de bronz, șiraguri de mărgele, pandantive sau amulete. În mod curent mai apar în aceste

morminte vase ceramice lucrate cu mâna, catarame, cercei, clopoței de bronz sau fusaiole (Niculescu 2003, p. 197; Harhoiu 2008, p. 63-64).

Mormântul de la Strejnicu se înscrie în seria descoperirilor sarmatice din Muntenia, în zonă fiind cercetate în deceniile trecute și alte complexe aparținând acestor populații. Cele mai importante dintre acestea se găsesc la o distanță de numai 3,5 kilometri, la Târgșoru Vechi, unde au fost cercetate prin săpături sistematice câteva zeci de morminte sarmatice care se datează pe parcursul secolului al III-lea d. Hr. (Diaconu 1965, p. 19-29; Oța 2020c, p. 160). În apropiere, alte complexe sarmatice/sec. II-III d. Hr. au mai fost descoperite la Bucov și Ploiești – *Triaj* (Bichir 1972, p. 139-141; Oța, Sîrbu 2012, p. 133). Sunt cunoscute preponderent morminte individuale, însă cele duble, deși nu sunt frecvente, nu lipsesc din mediul sarmatic din Muntenia, un alt caz fiind cunoscut la Ciulnița (Ialomița), unde un bărbat și o femeie au fost îngropați împreună (Oța 2020b, p. 302).

Dacă mormintele duble sunt mai rar întâlnite printre mormintele sarmatice din Dobrogea, piesele care constituie inventarul **M.2** sunt printre cele mai frecvente. Dintre acestea, ceramica reprezintă categoria de artefacte cea mai frecvent întâlnită. Vasele apar cu predilecție în apropierea capului și a picioarelor defuncților. La acestea se mai adaugă un număr considerabil de descoperiri în care vasele apar în zona umerilor, a coapselor sau a genunchilor (Oța 2020c, p. 166-167). În unele cazuri vasele erau depuse și în zona bazinului (Oța 2018, p. 56-58, pl. 9). Descoperirile de arme și cuțite sunt, de asemenea, foarte frecvente, însă spre deosebire de ceramică, în cazul lor practicile legate de locul de depunere sunt destul variate, existând totuși o oarecare tendință de depunere a acestora pe partea dreaptă a defunctului (Oța 2020c, p. 166-167). În fine, astragalele sunt descoperiri ale căror frecvență nu se poate compara cu cea a ceramicii sau armelor, însă sunt prezențe obișnuite în mormintele sarmatice, inclusiv într-un mormânt de adult de la Târgșoru Vechi (Diaconu 1965, p. 21) și în altul de subadult de la Jilava, unde un set de patru astragale era depus în dreapta craniului (Rosetti 1934, p. 208). Aceste piese au fost interpretate atât ca amulete, cât și ca jucării (De Grossi Mazzorin, Minniti 2013, p. 379).

Orientarea defuncților de la Strejnicu pe direcția nord-est – sud-vest, apropie această descoperire de cele de la Târgșoru Vechi, orientarea pe direcția nord-sud, cu deviațiile nord-vest – sud-est și nord-est – sud-vest, fiind întâlnită la populațiile sarmatice din zonă între sfârșitul secolului al II-lea și finalul secolului al III-lea d. Hr., acest interval marcând cea de-a doua etapă de pătrundere a sarmaților pe teritoriul Munteniei. În opoziție cu acestea, depunerile orientate pe direcția vest-est sunt întâlnite cu precădere între sfârșitul secolului I și finalul secolului al II-lea d. Hr. și corespund primei etape de pătrundere a sarmaților în acest teritoriu (Oța, Sîrbu 2016, p. 265; Oța 2020c, p. 161). Există atât morminte plane, dar și în tumuli. Dacă în prima etapă mormintele erau așezate cel mai adesea pe terenuri înalte, în ce-a

de-a doua etapă se renunță la această practică, majoritatea descoperirilor funerare din secolul al III-lea d. Hr. provenind din morminte dispuse pe zone mai joase. Înmormântările secundare, în tumuli mai vechi, sunt însă întâlnite în ambele faze, după cum indică descoperirile de la Mohreanu, Hagieni și Roșiori, datate în prima etapă de pătrundere a sarmaților și cele de la Ciulnița, Smeeni și Făurei, încadrate în cea de-a doua etapă (Oța, Sîrbu 2016, p. 265; Oța 2020c, p. 161). Cele primare sunt rare, menționând aici cercetările din tumulul II de la Vitănești (Leahu, Trohani 1979).

Sfârșitul celei de-a doua etape sarmatice din Muntenia este legat, în general, de apariția și răspândirea în acest areal a culturii Sântana de Mureș - Cerneahov, după jumătatea secolului al III-lea d. Hr. Din acel moment începe un proces de uniformizare a peisajului arheologic al zonei, descoperirile sarmatice fiind raportate tot mai rar (Harhoiu 2008, p. 62). De exemplu, cea mai târzie descoperire atribuită populației sarmatice provine din necropola de la Târgșoru Vechi și a fost datată în ultimul sfert al secolului al III-lea d. Hr. (Oța 2020a, p. 429).

O evaluare preliminară a complexelor funerare din sec. III-IV d. Hr. descoperite la Ploiești-Triaj

Între anii 1941 și 1944, datorită unor lucrări pentru extinderea triajului gării din Ploiești, au fost cercetați doi tumuli, situați la circa 200 m unul de celălalt (**Fig. 7**)[11], dar și zone din apropierea acestora (Vulpe 1987, p. 177-178, fig. 1; Comșa 1989, p. 181). La săpăturile arheologice, care au fost coordonate de I. Nestor, a participat și M. Petrescu-Dîmbovița. *Movila I* în momentul intervenției arheologilor (1941) era parțial distrusă de lucrările realizate pentru calea ferată, iar *Movila II* a fost săpată exhaustiv în anul 1943 (Vulpe 1987, p. 177-178; Comșa 1989, p. 181). Au fost descoperite morminte preistorice (mileniile IV-III î. Hr.), hallstattiene, din sec. III-IV d. Hr., turanice (sec. XI-XII) și creștine, dar și urmele unor așezări Cernavodă II, Latene?, sec. III-IV d. Hr., Dridu, medievale (Nestor 1943; 1944a; 1944b; Vulpe 1987; Comșa 1989; Ciupercă 2010; Frînculeasa *et alii* 2013, p. 28-29; 2015, p. 62; 2020, p. 210-211; Frînculeasa 2020a, p. 149).

Așa cum reiese din documentația și materialele arheologice păstrate în patrimoniile Institutului de Arheologie „Vasile Pârvan" și Muzeului Județean de Istorie și Arheologie Prahova (*fond V. Teodorescu*), la Ploiești-*Triaj* au fost descoperite morminte datând din sec. III-IV d. Hr. în ambii tumuli (Nestor 1943, p. 160; 1944b, p. 56; Comșa 1989, p. 181). Deși au fost menționate nouă morminte (Mitrea, Preda 1966, p. 88), au fost identificate cel puțin 11, din care cinci în *Movila II* (Comșa 1989, p. 181). Se adaugă vase, dar și piese din metal, descoperite în

[11] *Movila II* nu apare marcată pe hărțile vechi, dar aceasta e o situație des întâlnită și în cazul altor obiective arheologice de acest tip (Frînculeasa *et alii* 2017b).

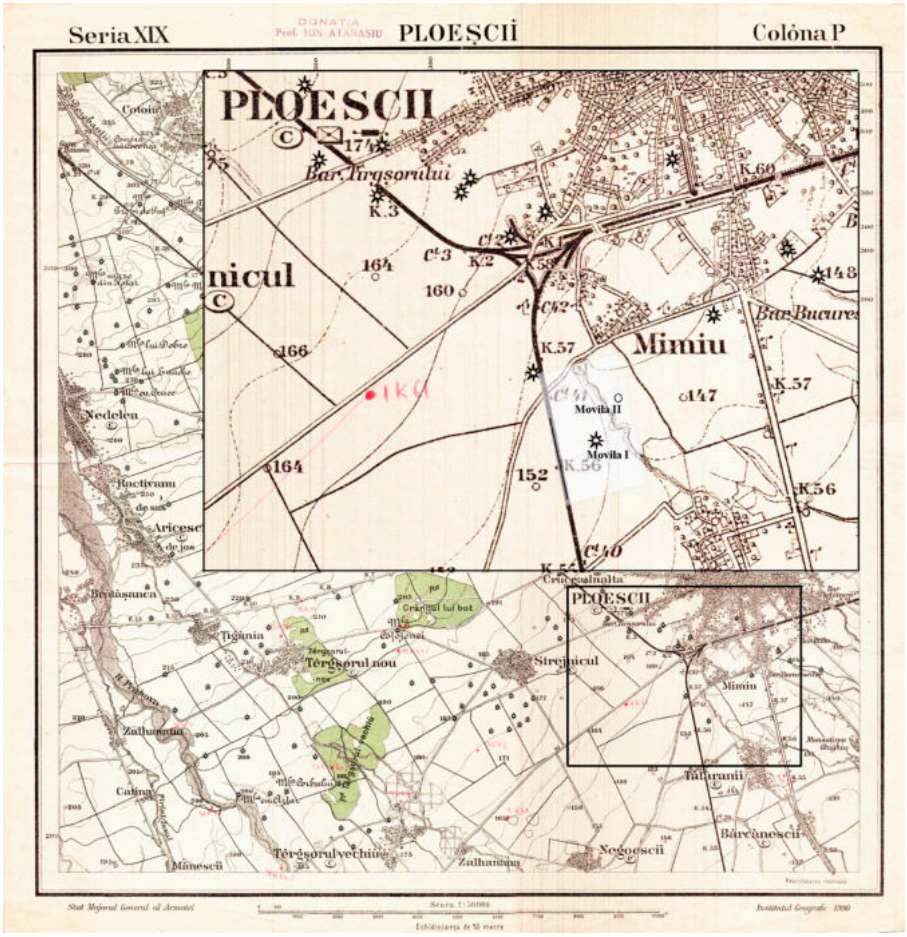

Fig. 7. Reconstituirea dispunerii tumulilor cercetați de la Ploiești-*Triaj* (după Vulpe 1987, fig. 1) pe *foaia Ploescii*
Fig. 7. Reconstruction of the disposition of the investigated mounds from Ploiești-*Triaj* (apud Vulpe 1987, fig.1) on the *foaia Ploescii* (*Ploescii sheet*)

morminte distruse aflate în ambele movile. Sunt prezente morminte de inhumație, dar nu este exclusă și existența unora de incinerație (Mitrea, Preda 1966, p. 88; Vulpe 1987, p. 177). Indivizii înhumați sunt așezați dorsal întinși, cu vasele depuse la picioare sau deasupra craniului. Sunt prezenți atât adulți, cât și subadulți, inclusiv morminte duble (Mitrea, Preda 1966, p. 88) (**Pl. 8**). Artefactele descoperite constau în ceramică, piese din metal precum fibule, dar și mărgele din sticlă sau calcar. Cele două fibule descoperite în *Movila I* sunt atribuite unor morminte distruse (**Pl. 9/1-2**). Cea cu placă semicirculară și picior romboidal (**Pl. 9/1**) este din argint, a doua este din bronz (**Pl. 9/2**). O altă fibulă a fost descoperită în *Movila II* în

mormântul 13 (**Pl. 9/3**), asociată cu trei vase, dar și perle de sticlă și calcar (**Pl. 9/4**). Astfel de mărgele provin și din mormântul 12 (**Pl. 8/1, 3**).

În literatura de specialitate s-a făcut referire în repetate rânduri la descoperirile de la Ploiești-*Triaj*, acestea fiind atribuite fie sarmaților (Bichir 1972, p. 139; Oța, Sîrbu 2012, p. 132; Oța 2018, p. 160), fie culturii Sântana de Mureș - Cerneahov (Diaconu 1965, p. 82; Ioniță 1966, p. 189; Mitrea, Preda 1966, p. 88). Având în vedere ritualul funerar și inventarul, de la un anumit punct este destul de dificil de diferențiat cele două grupuri, între acestea existând o serie de interferențe culturale, una dintre ele fiind legată de contribuția sarmaților la răspândirea înhumării în cadrul culturii Sântana de Mureș - Cerneahov (Diaconu 1965, p. 75, 86, 113-114).

Pe de o parte, piese de tipul celor care formează inventarul mormintelor de la Ploiești-*Triaj* apar frecvent în mediul de difuziune al culturii Sântana de Mureș - Cerneahov. De exemplu, fibule cu placă semicirculară și picior romboidal (**Pl. 9/1**) au fost identificate pe siturile de la Târgșor și Mogoșani (Diaconu 1965, Pl. XCIII/3-4; 1970a, Fig. 12/15), însă cea mai apropiată analogie provine de la Bogdănești, jud. Vaslui (Diaconu 1973, Pl. II/4). Limitele cronologice ale acestui tip de piese sunt plasate între sfârșitul secolului al II-lea și începutul secolului al V-lea d. Hr. (Diaconu 1973, p. 271-273; Lăzărescu *et alii* 2015). Fibulele cu piciorul întors pe dedesubt, din așa-numitul tip germanic (**Pl.9/2**), încadrat cronologic între 250 - 400 d. Hr. (Diaconu 1971, p. 239-267), au fost descoperite în număr destul de mare, în mai multe necropole, printre acestea numărându-se cele de la Târgșor, Independența și Mogoșani (Diaconu 1965, Pl. CXXXV/4; CXIV/2; CI/8; 1970a, Fig. 12/10; Mitrea, Preda 1966, Fig. 122/2). Fibula cu portagrafă înaltă (*Fibel mit hohem Nadelhalter*) (**Pl. 9/3**), din grupa Almgren VII, reprezintă, de asemenea, o descoperire obișnuită în mediul cultural menționat (Tikhanovat *et alii* 1999, Fig. 2/4; 12). În fine, formele ceramice din mormintele în discuție (**Pl. 10-12**) sunt întâlnite în mod curent pe siturile din secolele III-IV d. Hr. din Muntenia (Mitrea, Preda 1966, Fig. 212-250; Diaconu 1970a, Fig. 5-11; 1970b, p. 243-250). Pe de altă parte, în arealul la care ne referim, în perioada romană târzie și la începutul epocii migrațiilor, practica înmormântărilor secundare (cu defuncții întinși pe spate, orientați pe direcția nord-nord-est – sud-sud-vest (**Pl. 8**) în tumuli ai unor culturi mai vechi, apare, ca ritual funerar, cu precădere în mediul sarmatic (Mitrea, Preda 1966 p. 118; Oța 2020c, p. 161).

Aceste elemente plasează descoperirile de la Ploieșt-*Triaj* în sec. III-IV d. Hr.[12], existând posibilitatea prezenței a două cimitire/nuclee sau a unuia foarte întins, dar și a unor/unei așezări care să corespundă acestora/acestuia. De altfel, I.

[12] Nu insistăm acum asupra cronologiei fibulelor cu semidisc și discuțiilor privind prezența într-un orizont post-Cerneahov a acestora (Lăzărescu *et alii* 2015).

Nestor menționa prezența unei așezări din *vremea romană târzie* aflată la nord de *Movila II* (Nestor 1944b, p. 56) sau o alta din *epoca imperială* aflată la nord de *Movila I* (Nestor 1944a, p. 30).

Concluzii

Așa cum arată datele absolute, dar și anumite elemente de ritual și inventar, care țin de momentul în care au fost construite aceste movile, am putea să urmărim dacă există o anumită evoluție cronologică în ce privește ridicarea lor, dar și raportul comunităților Iamnaia cu cele locale, care deja utilizau tumuli în cadrul ritualului de înmormântare. Acesta nu este un tablou static, ci mai curând unul dinamic. Observăm anumite tendințe, dar acestea pot fi rodul stadiului cercetării. Pare că inițial comunitățile Iamnaia nu foloseau (în mod uzual) tumuli deja ridicați, ceea ce ar putea indica o relație *politică* bine conturată cu populația/elita locală acolo unde aceasta se manifesta instituțional, eventual conservarea unui *status-quo*, inclusiv teritorial. În același timp observăm că aceste comunități desprinse din nordul Mării Negre mențin pentru o perioadă îndelungată capacitatea de a construi movile și de a se păstra în cadrele tradiției Iamnaia dincolo de zona de origine.

În primele două etape Iamnaia sunt ridicate movile, dar acestea sunt folosite și pentru înmormântări (secundare) succesive, probabil pentru membrii comunității/familiei. De asemenea, începând cu etapa a doua, comunitățile Iamnaia reutilizează și redimensionează movile construite anterior de localnicii pre-Iamnaia, care nu mai apar în peisajul funerar decât în mod excepțional. Abia spre sfârșitul evoluției lor, la mijlocul mileniului al III-lea, comunitățile Iamnaia par să nu mai construiască movile, ci le reutilizează pe cele deja existente. În fapt avem același comportament precum al celor care utilizau tumulii deja construiți pentru a săpa morminte cu catacombă, într-o perioadă în care cele două tradiții culturale coexistă. Ulterior, până în evul mediu aceste movile rămân cadrul unor înmormântări secundare, mai ales a acelor populații venite dinspre stepa eurasiatică.

Mulțumiri

Mulțumim Institutului de Arheologie „Vasile Pârvan" care ne-a permis studierea arhivei scrise și fotografice a șantierului Ploiești-*Triaj*, dar și a unor piese arheologice aflate în patrimoniul său.

Bibliografie

Ailincăi *et alii* 2014: S. Ailincăi, F. Mihail, L. Carozza, M. Constantinescu, A. Soficaru, C. Micu, *Une découverte funéraire du début du l'Age de Bronze en Dobroudja (Sud-est de Roumanie). Le tumulus de Rahman (com. Casimcea, dep. Tulcea)*, Prilozi. Instituta za arheologiju u Zagrebu 31, 2014, p. 135-149.

Ailincăi *et alii* 2016: S. Ailincăi, M. Florian, M. Constantinescu, L. Carozza, C. Micu, A. Burens, *Découverte d'un tumulus de l'âge du bronze à Rahman sur la commune de Casimcea (dép. Tulcea)*, Studii și Cercetări de Istorie Veche și Arheologie 67, 1-2, 2016, p. 29-52.

Alexandrov, Kaiser 2016: S. Alexandrov, E. Kaiser, *The early barrow graves in West Pontic Area. Cultures? Migrations? Interactions?,* în: V. Nikolov, W. Schier (eds.), *Der Schwarzmeerraum vom Neolithikum bis in die Früheisenzeit (6000–600 v. Chr.). Kulturelle interferenzen in der zirkumpontischen Zone und Kontakte mit ihren Nachbargebieten*, PAS, 30, Rahden/Westf.: Verlag Marie Leidorf GmbH, 2016, p. 359-370.

Aufderheide, Rodriguez-Martin 1998: A. C. Aufderheide, C. Rodriguez-Martin, *The Cambridge encyclopedia of human paleopathology*, Cambridge University Press, Cambridge, 1998.

Batty 1994: R. M. Batty, *On Getic and Sarmatian shores: Ovid's account of the Danube Lands*, Historia. Zeitschrift für Alte Geschichte XLIII, 1, 1994, p. 88-111.

Băjenaru 2014: R. Băjenaru, *Sfârșitul bronzului timpuriu în regiunea dintre Carpați și Dunăre*, Editura Argonaut, Cluj-Napoca, 2014.

Bârcă 2015: V. Bârcă, *The reinterpretation of the Sarmatian finds from the Romanian Plain (I)*, Journal of Ancient History and Archaeology 2 (1), 2015, p. 35-71.

Bârcă, Symonenko 2009: V. Bârcă, O. Symonenko**,** *Călăreții stepelor. Sarmații în spațiul nord-pontic*, Cluj-Napoca, 2009.

Bichir 1972: G. Bichir, *Sarmații la Dunărea de Jos în lumina ultimelor cercetări*, Pontica V, 1972, p. 137-176.

Bichir 1996: G. Bichir, *Date noi cu privire la pătrunderea sarmaților în teritoriul geto-dacic (II)*, Studii și Cercetări de Istorie Veche și Arheologie XLVII, 3, 1996, p. 297-312.

Boev 1972: Boev, P., *Die Rassentypen der Balkanhalbinsel und der Ostagaischen Inselwelt und deren Bedeutung fur die Herkunft ihrer Bevolkerung*, Verlag der Bulgarischen Akademie der Wissenschaften, Sofia, 1972.

Bojadžiev 1998: Y. Bojadžiev, *Radiocarbon dating from southeastern Europe*, în: M. Stefanovich, H. Todorova, H. Hauptman (ed.), *In the Steps of James H. Gaul 1*, Sofia, 1998, p. 349-370.

Buikstra, Ubelaker 1994: J. E. Buikstra, D. H. Ubelaker, *Standards for data collection from human skeletal remains*, Arkansas Archaeological Survey Research Series, No 44, Fayetteville, 1994.

Ciugudean 2011: H. Ciugudean, *Mounds and mountains: Burial rituals in Early Bronze Age Transylvania*, în: S. Berecki, R.E. Németh, B. Rezi (eds.), *Bronze Age rites and rituals in the Carpathian Basin*, Proceedings of the International Colloquium from Târgu Mureș, Bibliotheca Musei Marisiensis, Seria Archaeologica IV, Târgu Mureș, 2011, p. 21-57.

Ciupercă 2010: B. Ciupercă, *Câteva observații privind depozitul de unelte descoperit la Ploiești-Triaj (jud. Prahova)*, în: A. Măgureanu, E. Gall (ed.) *Între stepă și imperiu. Studii în onoarea lui Radu Harhoiu*, Editura Renaissance, București, 2010, p. 271-288.

Comșa 1989: E. Comșa, *Mormintele cu ocru din movila II-1943 de la Ploiești-Triaj*, Thraco-Dacica X, 1989, p. 181-188.

Connell 2008: B. Connell, *Preservation and archaeological data*, în: N. Powers (ed.), *Human osteology method statement*, Museum of London, London, 2008, p. 9.

De Grossi Mazzorin, Minniti 2013: J. De Grossi Mazzorin, C. Minniti, *Ancient use of the knucklebone for rituals and gaming piece*, Anthropozoologica XLVIII, 2, 2013, p. 371-380.

Diaconescu 2020: D. Diaconescu, *Step by steppe: Yamnaya culture in Transylvania*, Praehistoriche Zeitsricht 95 (1), 2020, p. 17-44.

Diaconescu, Tincu 2016: D. Diaconescu, S. Tincu, *Considerații arheologice privind necropola tumulară de la Silvașu de Jos - Dealul Țapului (oraș Hațeg, jud. Hunedoara)*, Analele Banatului, S.N. Arheologie-Istorie XXIV, 2016, p. 107-135.

Diaconu 1965: G. Diaconu, *Tîrgşor. Necropola din secolele III-IV e.n.*, București, 1965.

Diaconu 1970a: G. Diaconu, *Mogoșani. Necropola din secolul IV e. n.*, Tîrgoviște, 1970.

Diaconu 1970b: G. Diaconu, *Über die scheibengedrehte Keramik in der Sîntana de Mureș-Tschernjachow Kultur*, Dacia, S.N. XIV, 1970, p. 243-250.

Diaconu 1971: G. Diaconu, *Über die Fibel mit umgeschlagenem Fuß in Dazien*, Dacia, S.N. XV, 1971, p. 239-267.

Diaconu 1973: G. Diaconu, *Über die Fibeln mit halbkreisförmiger Kopfplatte und rautenförmigem Fuß aus Dazien*, Dacia, S.N. XVII, 1973, p. 257-276.

Frînculeasa 2019: A. Frînculeasa, *The children of the steppe: descendance as a key to Yamnaya success*, Studii de Preistorie 16**,** 2019, p. 129-168.

Frînculeasa 2020a: A. Frînculeasa, *Cultura Cernavodă II la Dunărea Inferioară. Relevanța cronologiei și a înmormântărilor tumulare*, Studii de Preistorie 17, 2020, p. 135-193.

Frînculeasa 2020b: A. Frînculeasa, *Earthen burial mounds and the Coțofeni culture south of the Carpathians. Archaeological research in Ariceștii-Rahtivani - Movila pe Răzoare*, Ziridava. Studia Archaeologica 34, 2020, p. 35-90.

Frînculeasa 2020c: A. Frînculeasa, *Endangered monuments: in rescue of the mutilated and anonymous burial mounds of the steppe*, Revista de Arheologie, Antropologie și Studii Interdisciplinare 2, 2020, p. 41-79.

Frînculeasa 2021a: A. Frînculeasa, *Burials mounds in the Lower Danube region – from the international to the local and the other way round*, în: V. Heyd, G. Kulcsár, Bianca Preda-Bălănică (eds.), *Yamnaya interactions. Proceedings of the International Workshop held in Helsinki, 25-26 April 2019*, 2021, p. 173-206.

Frînculeasa 2021b: A. Frînculeasa, *Tumulii Iamnaia și mediul cultural în prima jumătate a mileniului al III-lea în Muntenia. Cercetări arheologice la Moara Vlăsiei (jud. Ilfov)*, Ziridava. Studia Archaeologica 35, 2021 (în curs de apariție).

Frînculeasa *et alii* 2012: A. Frînculeasa, B. Preda, O. Negrea, A. Soficaru, V. Dumitrașcu, M. Frînculeasa, *Complexe funerare de la începutul mileniului al II-lea descoperite recent în județul Prahova*, Materiale și Cercetări Arheologice, Serie Nouă VIII, 2012, p. 139-163.

Frînculeasa *et alii* 2013: A. Frînculeasa, B. Preda, O. Negrea, A.-D. Soficaru, *Bronze Age tumulary graves recently investigated in Northern Wallachia,* Dacia N.S. LVII, 2013, p. 23-63.

Frînculeasa *et alii* 2014: A. Frînculeasa, B. Preda, T. Nica, A.-D. Soficaru*, Un nou tumul preistoric cercetat la Ariceștii-Rahtivani (jud. Prahova)*, Studii de Preistorie 11, 2014, p. 189-227.

Frînculeasa *et alii* 2015: A. Frînculeasa, B. Preda, V. Heyd, *Pit-Graves, Yamnaya and kurgans along the Lower Danube: Disentangling 4th and 3rd millennium BC burial customs, equipment and chronology*, Praehistoriche Zeitsricht 90, 2015, p. 45-113.

Frînculeasa *et alii* 2017a: A. Frînculeasa, A. Simalcsik, B. Preda, D. Garvăn, *Smeeni-Movila Mare: monografia unui sit regăsit*, Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2017.

Frînculeasa *et alii* 2017b: A. Frînculeasa, M. Frînculeasa, I. Dumitru, C. Buterez, *The dynamics of prehistoric burial mounds of Ploiești metropolitan area (Romania) as reflected by cartographic documents of the 18th-20th centuries*, Area 49, 4, 2017, p. 533-544.

Frînculeasa *et alii* 2017c: A. Frînculeasa, B. Preda, O. Negrea, C. Dumitrescu, D. Garvăn, R. Munteanu, A.-D. Soficaru, *Raport de cercetare arheologică preventivă la Târgșoru Vechi (jud. Prahova), punctul Movila de la Pădure*, Anuarul Muzeului Județean de Istorie și Arheologie Prahova, Serie Nouă VIII (16), 2017, p. 9-58.

Frînculeasa *et alii* 2018: A. Frînculeasa, B. Preda, A. Simalcsik, O. Negrea, *Peisaje și contexte actuale: un tumul de pământ cercetat în localitatea Coada Izvorului (jud. Prahova)*, Materiale și Cercetări Arheologice (serie nouă) XIV, 2018, p. 77-99.

Frînculeasa *et alii* 2019a: A. Frînculeasa, B. Preda-Bălănică, A. Simalcsik, O. Negrea, B. Constantinescu, D. Cristea-Stan, *Morminte Iamnaia într-un tumul redescoperit și salvat în*

localitatea Blejoi (jud. Prahova), Buletinul Muzeului Județean Teleorman. Seria Arheologie 11, 2019, p. 35-78.

Frînculeasa *et alii* 2019b: A. Frînculeasa, B. Preda-Bălănică, D. Garvăn, O. Negrea, A. Soficaru, *Towards a better understanding of the end of the fourth millennium BC in Northern Muntenia: the case of the burial mound in Ploiești - Gara de Vest*, Ziridava. Studia Archaeologica 33, 2019, p. 53-88.

Frînculeasa *et alii* 2020: A. Frînculeasa, R. Munteanu, D. Garvăn, C. Dinu, O. Negrea, B. Preda-Bălănică, L. Grigoraș, A. Simalcsik, L. Băjenaru, D. Cristea-Stan, F. Constantin, M. Petruneac, M. Focșăneanu, T. B. Sava, A. Dima, G. Sava, M. Ilie, *Turanici la Dunărea Inferioară - complexe cercetate recent în nordul Munteniei*, Materiale și Cercetări Arheologice, S.N. XVI, 2020, p. 199-228.

Gogâltan 2021: F. Gogâltan, *Transylvania. Within or outside of the Yamnaya world*, în: V. Heyd, G. Kulcsár, Bianca Preda-Bălănică (eds.), *Yamnaya Interactions. Proceedings of the International Workshop held in Helsinki, 25-26 April 2019*, 2021 (sub tipar).

Goodman *et alii* 1980: A. H. Goodman, J. C. Armelagos, J. C. Rose, *Enamel hypoplasia as indicators of stress in three prehistoric population from Illinois*, Human Biology 52, 1980, p. 515-528.

Goodman, Armelagos 1985: A. H. Goodman, G. J. Armelagos, *Factors affecting the distribution of enamel hypoplasia within the human permanent dentition*, American Journal of Physical Anthropology 68, 1985, p. 479-493.

Harhoiu 2008: R. Harhoiu, *Dunărea de Jos în epocă romană târzie și în epoca migrațiilor*, Materiale și Cercetări Arheologice, S.N. IV, 2008, p. 61-97.

Harmatta 1970: J. Harmatta, *Studies in the history and language of the Sarmatians*, Szeged, 1970.

Heyd 2011: V. Heyd, *Yamnaya groups and tumuli west of the Black Sea*, în: E. Borgna, S. Müller Celka (Hrsg.), *Ancestral landscapes. Travaux de la Maison de l'Orient et de la Mediterranée* 58, Lyon, 2011, p. 536-555.

Horváth *et alii* 2013: T. Horváth, J. Dani, A. Petö, Ł. Pospieszny, E. Svingor, *Multidisciplinary contributions to the study of Pit Grave Culture kurgans of the Great Hungarian Plain*, în: V. Heyd, G. Kulcsár, V. Szeverényi (eds.) *Transitions to the Bronze Age. Interregional interaction and socio-cultural change in the third millennium BC Carpathian Basin and neighbouring regions*, Archaeolingua 30, Budapest, 2013, p. 153-79.

Ioniță 1966: I. Ioniță, *Contribuții cu privire la cultura Sîntana de Mureș – Cerneahov pe teritoriul Republicii Socialiste România*, Arheologia Moldovei 4, 1966, p. 189-259.

Jeanty *et alii* 2000: P. Jeanty, S. R. Silva, C. Turner, *Prenatal diagnosis of wormian bones*, Journal of Ultrasound in Medicine 19, 12, 2000, p. 863-869.

Kaiser, Winger 2015: E. Kaiser, K. Winger, *Pit graves in Bulgaria and the Yamnaya Culture*, Praehistoriche Zeitsricht 90 (1-2), 2015, p. 114-140.

Koledin *et alii* 2020: J. Koledin, U. Bugaj, P. Jarosz, M. Novak, M. Przybyła, M. Podsiadło, A. Szczepanek, M. Spasic, P. Włodarczak, *First archaeological investigation of barrows in the Bačka region and the question of the Eneolithic/Early Bronze Age barrows in Vojvodina*, Praehistorische Zeitschrift 95, 2, 2020, p. 350–375.

Kohl, Quitta 1963: G. Kohl, H. Quitta, *Berlin – Radiokarbondaten archäologischer Proben, I, Ausgrabungen und Funde*, Nachrichtenblatt der Landesarchäologie 8, 6, 1963, p. 281-301.

Krauß *et alli* 2016: R. Krauß, C. Schmid, D. Ciobotaru, V. Slavchev, *Varna und die Folgen. Überlegungen zu den Ockergräbern zwischen Karpatenbecken und der nördlichen Ägäis*, în: M. Bartelheim, B. Horejs, R. Krauß (Hrsg.), *Von Baden bis Troia. Ressourcennutzung, Metallurgie und Wissenstransfer. Eine Jubiläumsschrift für Ernst Pernicka,* Rahden: Oriental and European Archaeology 3, 2016, p. 273-315.

Khudaverdyan 2014: A. Y. Khudaverdyan, *Non-metric dental traits in human skeletal remains from Transcaucasian populations: phylogenetic and diachronic evidence*, Anthropological Review 77, 2, 2014, p. 151-174.

Lăzărescu *et alii* 2015: V.-A. Lăzărescu, B. Ciupercă, A. Anton, *The Post-Černjachovian horizon in Wallachia revisited. A case study for the newly discovered site at Ciorani, Prahova County*, în: S. Cociș, V.-A. Lăzărescu, M. Gui, D.-A. Deac (eds.), *AD FINEM IMPERII ROMANI, Studies in honour of Coriolan H. Opreanu*, Editura Mega, Cluj-Napoca, p. 211-237.

Leahu, Trohani 1979: V. Leahu, G. Trohani, *Săpăturile arheologice de la Vitănești, jud. Teleorman,* Cercetări arheologice III, 1979, p. 129-140.

Lukacs 1989: J. R. Lukacs, *Dental Palaeopathology. Methods for reconstructing dietary patterns*, in: M. Y. Iscan, K. A. R. Kennedy (eds.), *Reconstruction of life from the skeleton*, Alan R. Liss, New York, 1989, p. 261-286.

Mann *et alii* 2016: R. W. Mann, D. R. Hunt, S. Lozanoff, *Photographic regional atlas of non-metric traits and anatomical variants in the human skeleton*, Charles C. Thomas, Illinois, Springfield, 2016.

Mitrea, Preda 1966: B. Mitrea, C. Preda, *Necropole din secolul al IV-lea e.n. în Muntenia*, București, 1966.

Motzoi-Chicideanu 2011: I. Motzoi-Chicideanu, *Obiceiuri funerare în epoca bronzului la Dunărea mijlocie și inferioară, vol. I, II*, Editura Academiei Române, București, 2011.

Motzoi-Chicideanu *et alii* 2016: I. Motzoi-Chicideanu, M. Chicideanu-Șandor, D. Pârcălab, *Cimitirul din epoca bronzului de la Cârlomănești (jud. Buzău)*, volumul I, Editura Academiei Române, București, 2016.

Necrasov, Cristescu 1957: O. Necrasov, M. Cristescu, *Contribuție la studiul antropologic al scheletelor din complexul mormintelor cu ocru de la Holboca-Iași*, Probleme de Antropologie 3, 1957, p. 73-143.

Necrasov *et alii* 1964: O. Necrasov, M. Cristescu, S. Antoniu, *Studiul antropologic al scheletelor descoperite în necropola de la Smeeni aparținând eneoliticului și vârstei bronzului*, Studii și Cercetări de Antropologie 1, 1, 1964, p. 13-31.

Nestor 1943: I. Nestor, *Raport asupra cercetărilor și săpăturilor arheologice de la Ploiești-Triaj și de la Sărata Monteoru-Buzău*, Anuarul Comisiunii Monumentelor Istorice 1942, 1943, p. 160-161.

Nestor 1944a: I. Nestor, *Raport asupra cercetărilor și săpăturilor de salvare făcute la Ploiești-Triaj și Brazi, între 21 octombrie și 7 noiembrie 1942*, Rapoartele Muzeului Național de Antichități, 1944, p. 29-31.

Nestor 1944b: I. Nestor, *Raport asupra săpăturilor și cercetărilor arheologice din campania anului 1943*, Raport asupra activității științifice a Muzeului Național de Antichități în anii 1942 și 1943, 1944, p. 55-57.

Niculescu 2003: G. Niculescu, *Die sarmatische Kultur im Zusammenhang der kaiserzeitlichen archäologischen Funde aus Muntenien – unter besonderer Berücksichtigung der Funde von Tîrgşor*, în: C. Carnap-Bornheim (Ed.), *Kontakt-Kooperation-Konflikt. Germanen und Sarmaten zwischen dem 1. und dem 4. Jahrhundert nach Christus. Internationales Kolloquium des Vorgeschichtlichen Seminars der Philipps-Universität Marburg, 12.-16. Februar 1998*, Neumüster, Wachholtz, 2003, p. 177-205.

Ortner 2003: D. J. Ortner, *Identification of pathological conditions in human skeletal remains*, Academic Press, Oxford, 2003.

Oța 2018: L. Oța, *Sarmatian children graves in Wallachia and Moldavia*, Tyragetia, S.N. XII, 1, 2018, p. 41-69.

Oța 2020a: L. Oța, *Câteva observații despre descoperirile arheologice din secolul al III-lea p. Chr. în Muntenia*, în: I. Cândea, (ed.). *Tracii și vecinii lor în antichitate. Arheologie și istorie/ The Thracians and their neighbours in Antiquity. Archaeology and History. Studies in honor of Valeriu Sîrbu at his 70th anniversary*, Brăila, 2020, p. 417-442.

Oța 2020b: L. Oța, *Sarmatian burials with Roman imports from Wallachia*, Slovenská Archeológia LXVIII, 2, 2020, p. 297-333.

Oța, 2020c: L. Oța, *The second stage of Sarmatian settlement in Wallachia*, Археологія і давня історія України (Archaeology and Early History of Ukraine) XXXVI, (3), 2020, p. 157-177.

Oța, Sîrbu 2012: L. Oța, V. Sîrbu, *La céramique dacique dans les tombes sarmatiques de Valachie*, Istros XVIII, 2012, p. 125-163.

Oța, Sîrbu 2016: L. Oța, V. Sîrbu, *The early settlement of Sarmatians in Wallachia*, Tyragetia S.N. Vol. X [XXV], 1, 2016, p. 261-284.

Ovidiu: P. Ovidius Naso, *Tristele. Scrisori din Pont/ Tristia. Epistulae ex Ponto*, ed. L. Buzoianu, T. Cliante; traducere: T. Naum, Constanța, 2019.

Paveleț 2007: E. Paveleț, *Cercetări arheologice preventive întreprinse în tumulul situat pe raza comunei Blejoi, jud.Prahova*, Mousaios. Buletinul Muzeului Județean Buzău 12, 2007, p. 107-122.

Popovici, Kaiser 2020: S. Popovici, E. Kaiser, *A burial mound in the town of Cimișlia in southern part of the Republic of Moldova: relative and absolute chronology of the burials*, în: Н. Д. Бурова, А. А. Выборнов, М. А. Кулькова (отв. ред.), *Радиоуглерод в археологии и палеоэкологии: прошлое, настоящее, будущее*, Материалы международной конференции, посвященной 80-летию старшего научного сотрудника Института Истории Материальной Культуры Российской Академии Наук, Санкт-Петербург, кандидата химических наук Ганны Ивановны Зайцевой, Санкт-Петербург, Самара, 2020, p. 72-74.

Preda-Bălănică *et alii* 2020: B. Preda-Bălănică, A. Frînculeasa, V. Heyd, *The Yamnaya Impact North of the Lower Danube: A tale of newcomers and locals*, Bulletin de la Société Préhistorique Française 117, 1, 2020, p. 85-101.

Rassamakin, Nikolova 2008: Yu. Ya. Rassamakin, A. V. Nikolova, *Carpathian imports and imitations in context of the Eneolithic and Early Bronze Age of the Black Sea Steppe Area*, în: P. F. Biehl, Yu. Ya. Rassamakin (eds), *Import and imitation in archaeology*, Langenweißbach, 2008, p. 51–88.

Rosetti 1934: D. V. Rosetti, *Siedlungen der Kaiserzeit und der Völkerwanderungszeit bei Bukarest*, Germania XVIII, 3, 1934, p. 206-213.

Simalcsik 2017: A. Simalcsik, *Raportul antropologic asupra scheletelor descoperite la Smeeni. Reevaluare actuală*, in: A. Frînculeasa, A. Simalcsik, B. Preda, D. Garvăn, *Smeeni - Movila Mare: Monografia unui sit arheologic regăsit*, Ed. Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2017, p. 163-272, 473-500.

Skinner, Goodman 1992: M. Skinner, A. H. Goodman, *Anthropological uses of developmental defects of enamel*, în: S. Saunders, M. A. Katzenberg (eds.), *Skeletal biology of past people: Advances in research methods*, Wiley-Liss, New York, 1992, p. 153-174.

Smith, Knight 1984: B. G. Smith, J. K. Knight, *An index for measuring the wear of teeth*, British Dental Journal 156, 1984, p. 435-438.

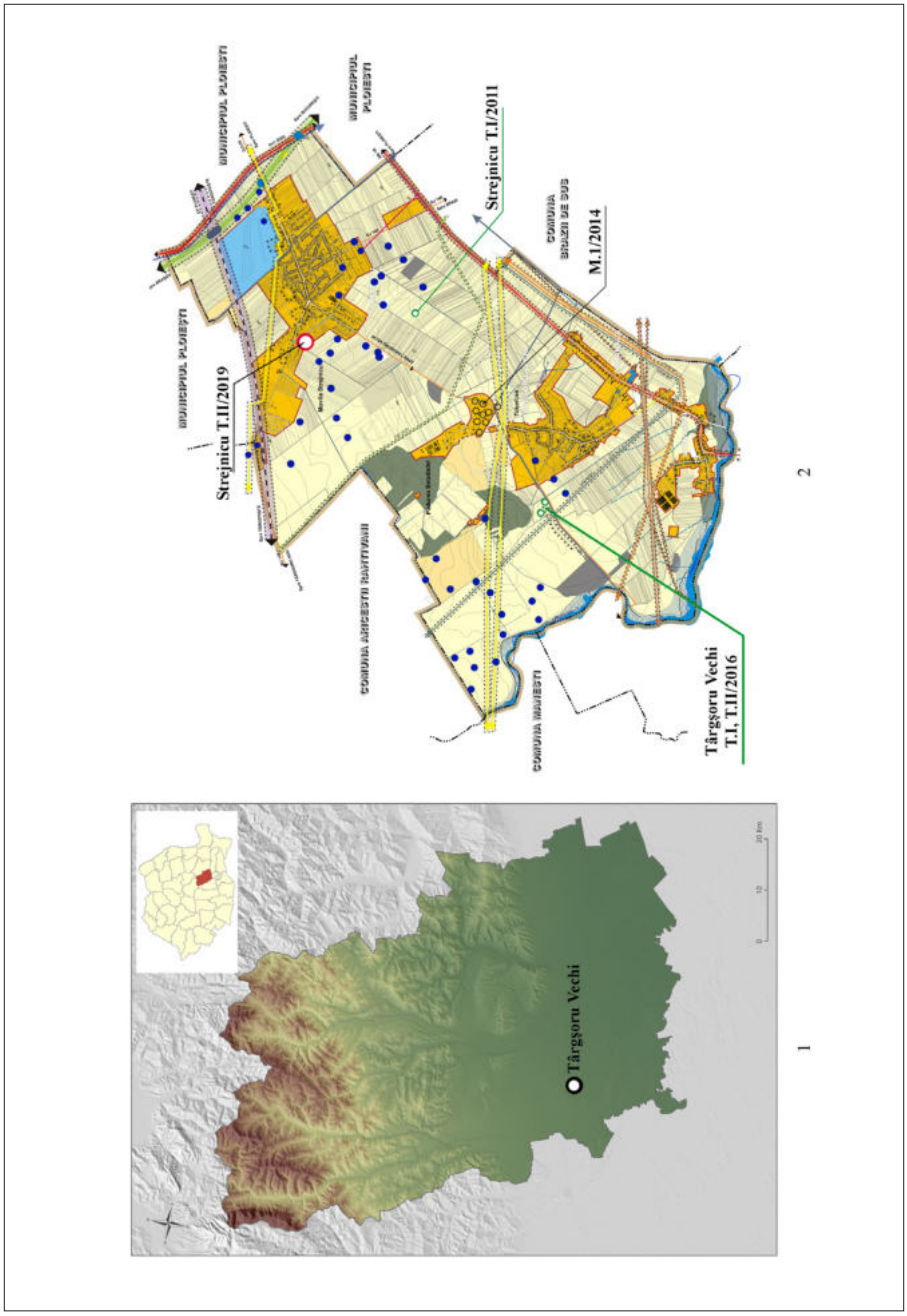
Sulimirski 1970: T. Sulimirski, *The Sarmatians*, New York, Washington, 1970.

Tikhanovat *et alii* 1999: M. A. Tikhanovat, Olga A. Shcheglova, M. B. Shchukin, O. V. Sharov, *The structure of the Lepesovka settlement*, în: G. Gomolka-Fuchs (ed.). *Die Sîntana de Mureș-Cernjachov-Kultur. Akten des Internationalen Kolloquiums in Caputh vom 20. bis 24. Oktober 1995*, Bonn, 1999, p. 91-100.

Trotter 1970: M. Trotter, *Estimation of stature from intact lomg limb bones*, în: T. D. Stewart, (ed.), *Personal identification in mass disasters: National Museum of Natural History*, Washington, 1970, p. 71-83.

Vulpe 1987: Al. Vulpe, *Descoperiri hallstattiene de la Ploiești-Triaj*, Thraco-Dacica VIII, 1-2, 1987, p. 177-191.

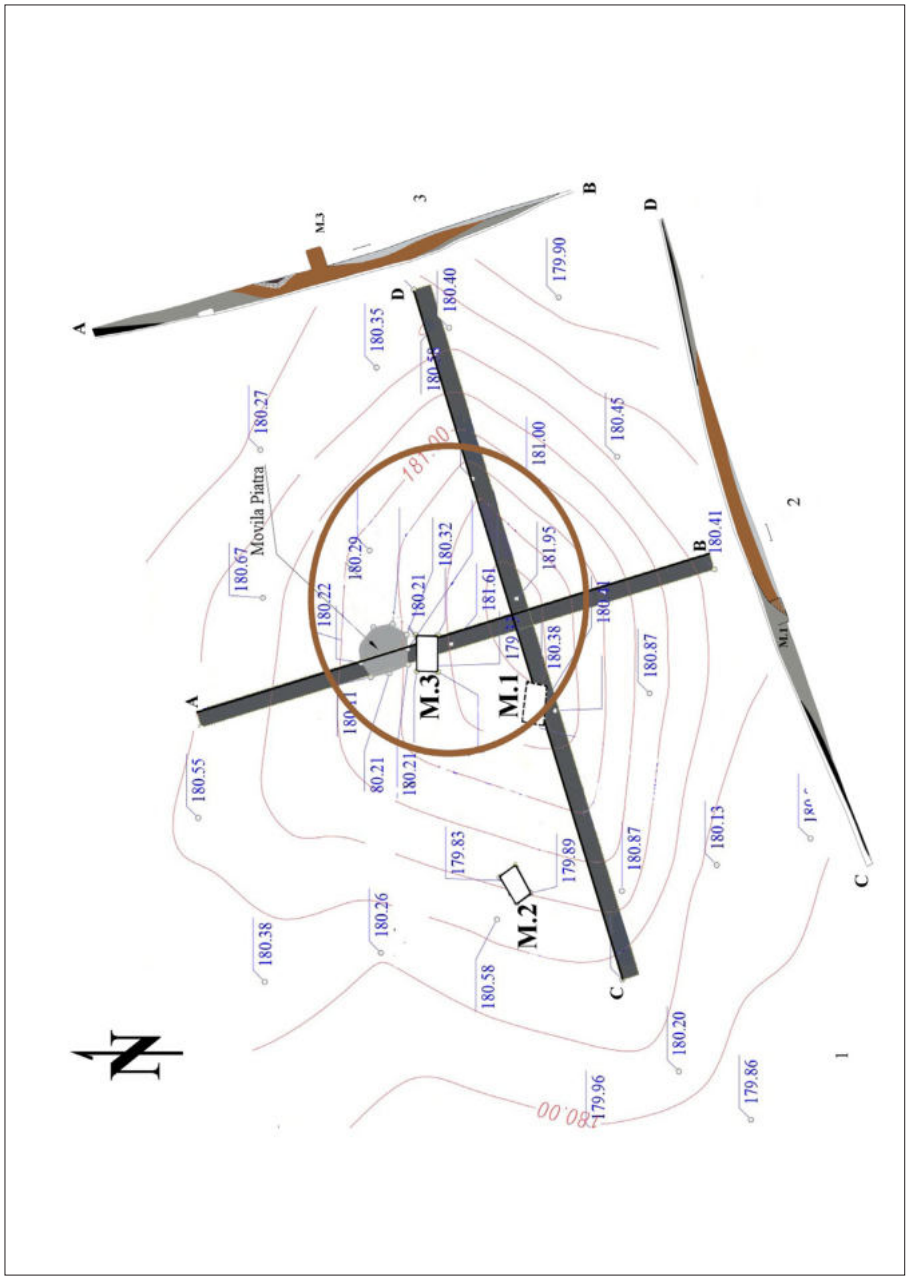
Waldron 2009: T. Waldron, *Palaeopathology*, Cambridge University Press, Cambridge, New York, 2009.

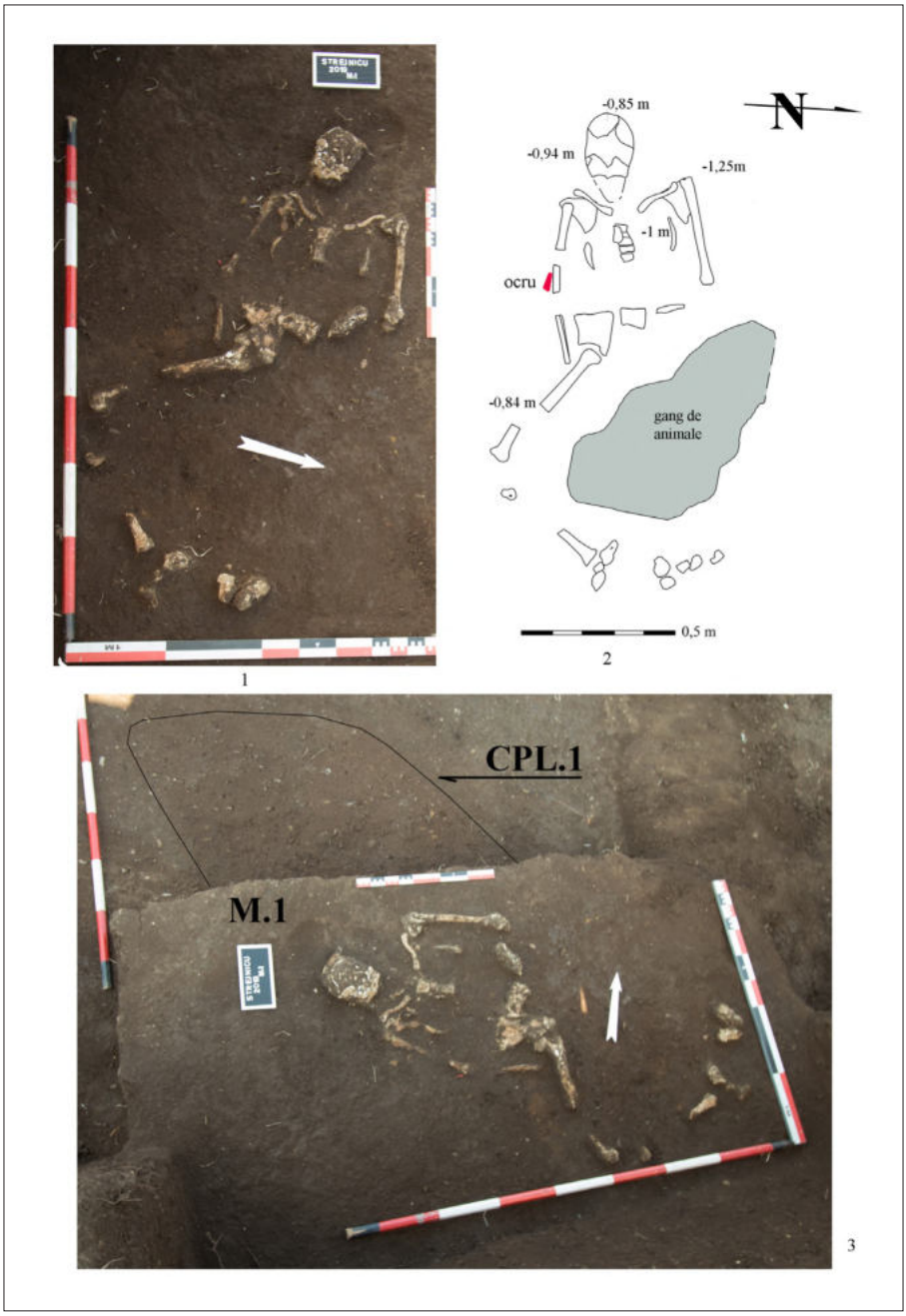
Pl. 1. Amplasarea localității Târgșoru Vechi pe harta României și a județului Prahova (1); tumuli cercetați sau identificați pe raza satelor Strejnicu și Târgșoru Vechi (2)
Pl. 1. Location of Târgșoru Vechi locality on the map of Romania and Prahova County (1); mounds researched or identified within the villages of Strejnicu and Târgșoru Vechi (2)

Pl. 2. Imagini de ansamblu din timpul cercetării tumulului II de la Strejnicu
Pl. 2. Overviews during the research of mound II from Strejnicu

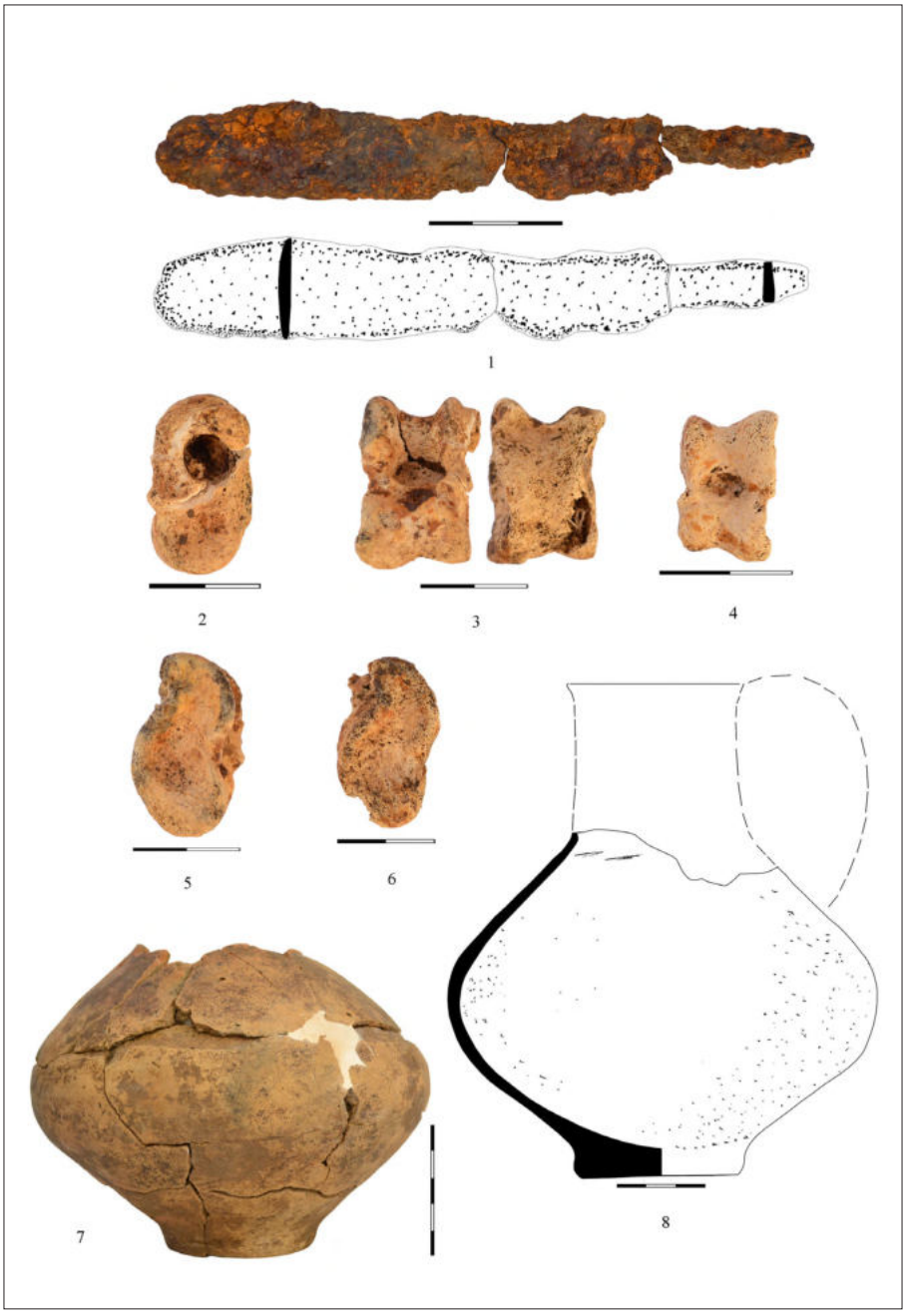
Pl. 3. Planul general al săpăturii de la Strejnicu cu poziționarea mormintelor descoperite (1); profile stratigrafice magistrale (2-3)
Pl. 3. The general plan of the excavation from Strejnicu with the positioning of the discovered graves (1); stratigraphic profiles (2-3)

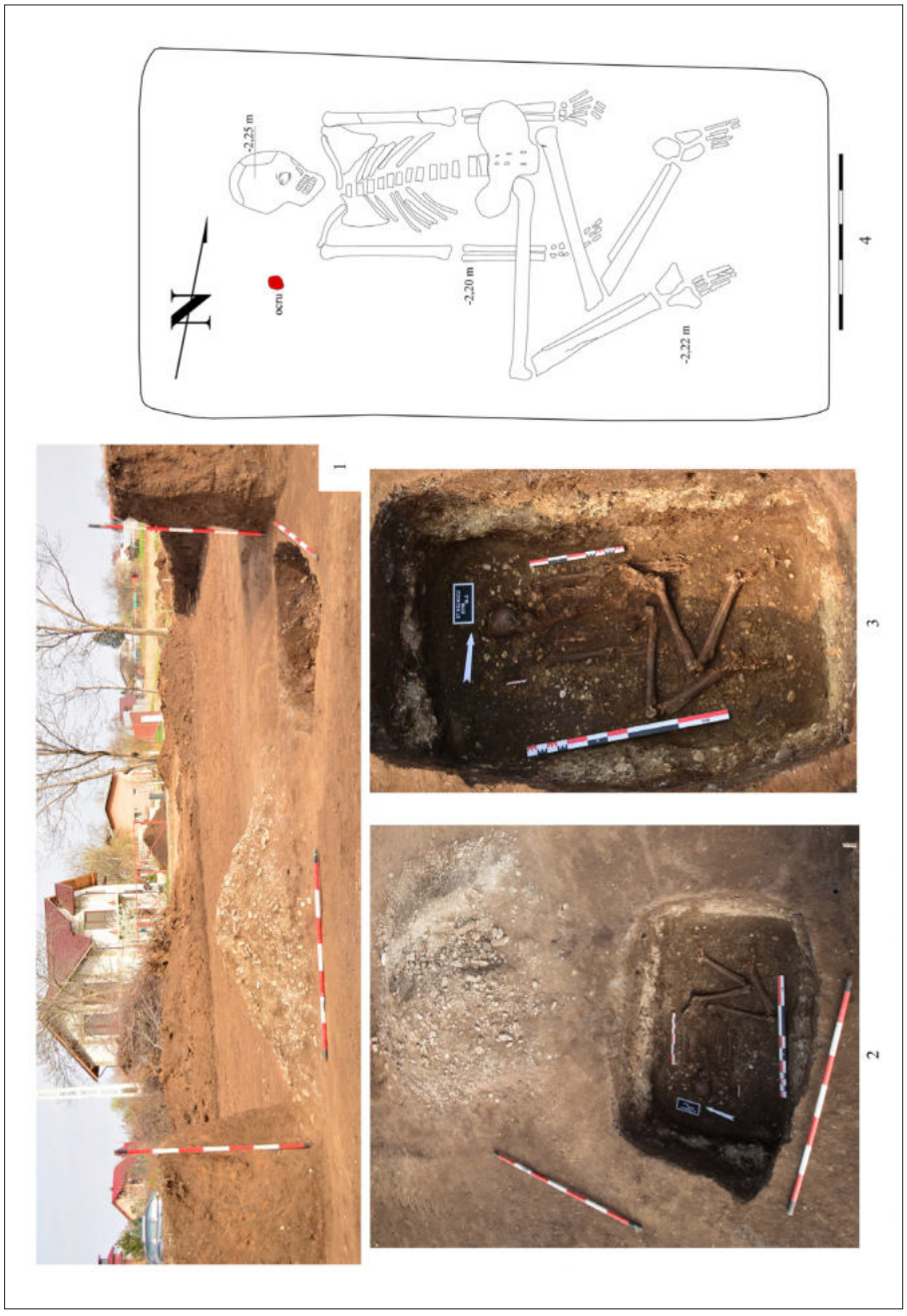
Pl. 4. Strejnicu: mormântul 1 (1-3) și poziționarea Cpl. 1 (3)
Pl. 4. Strejnicu: grave 1 (1-3) and positioning of Cpl. 1 (3)

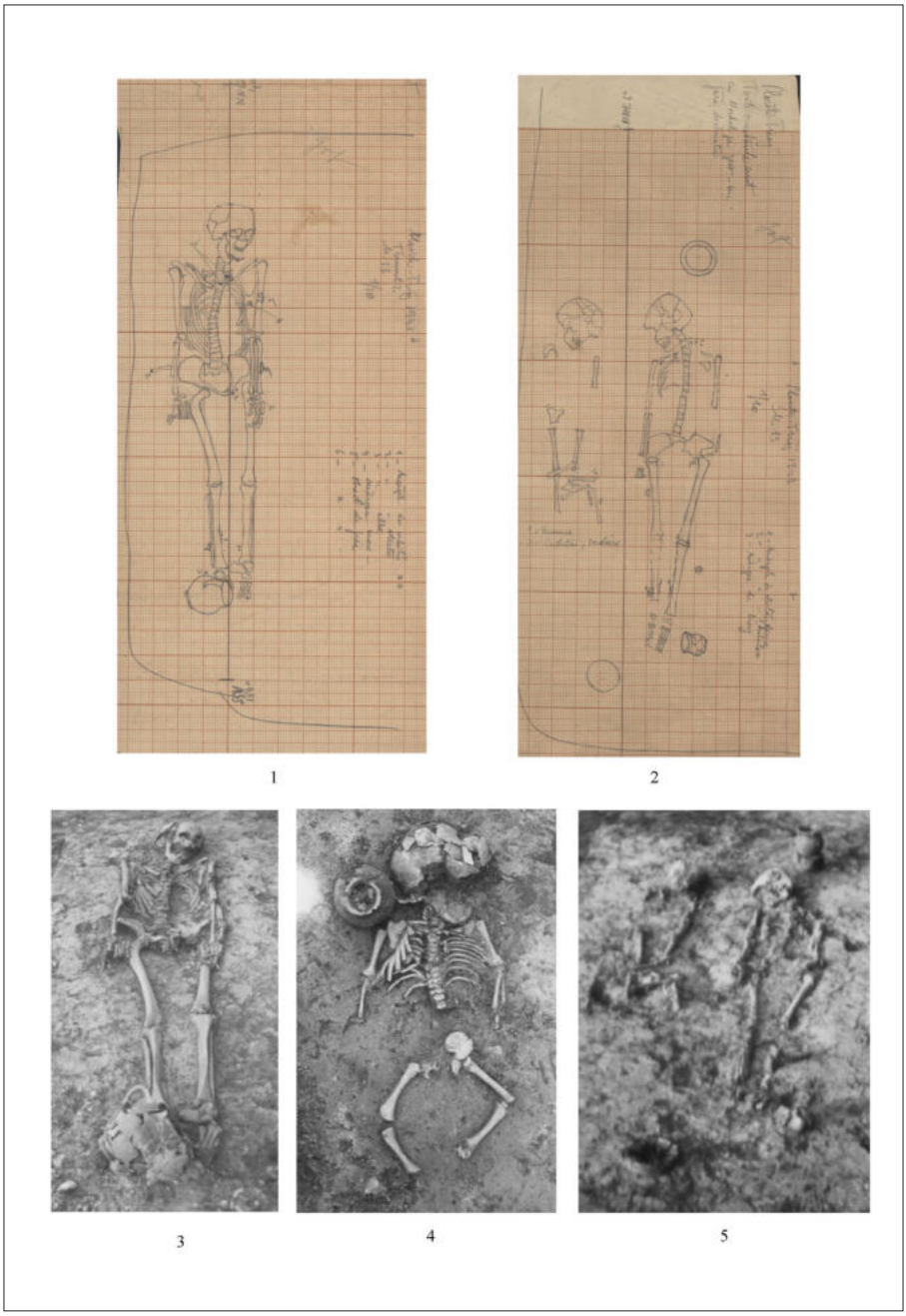
Pl. 5. Strejnicu: mormântul 2 (1) și poziționarea pieselor de inventar - astragale (2), cuțit din fier (3), vas (4)
Pl. 5. Strejnicu: grave 2 (1) and positioning of the inventory - astragali (2), iron knife (3), vessel (4)

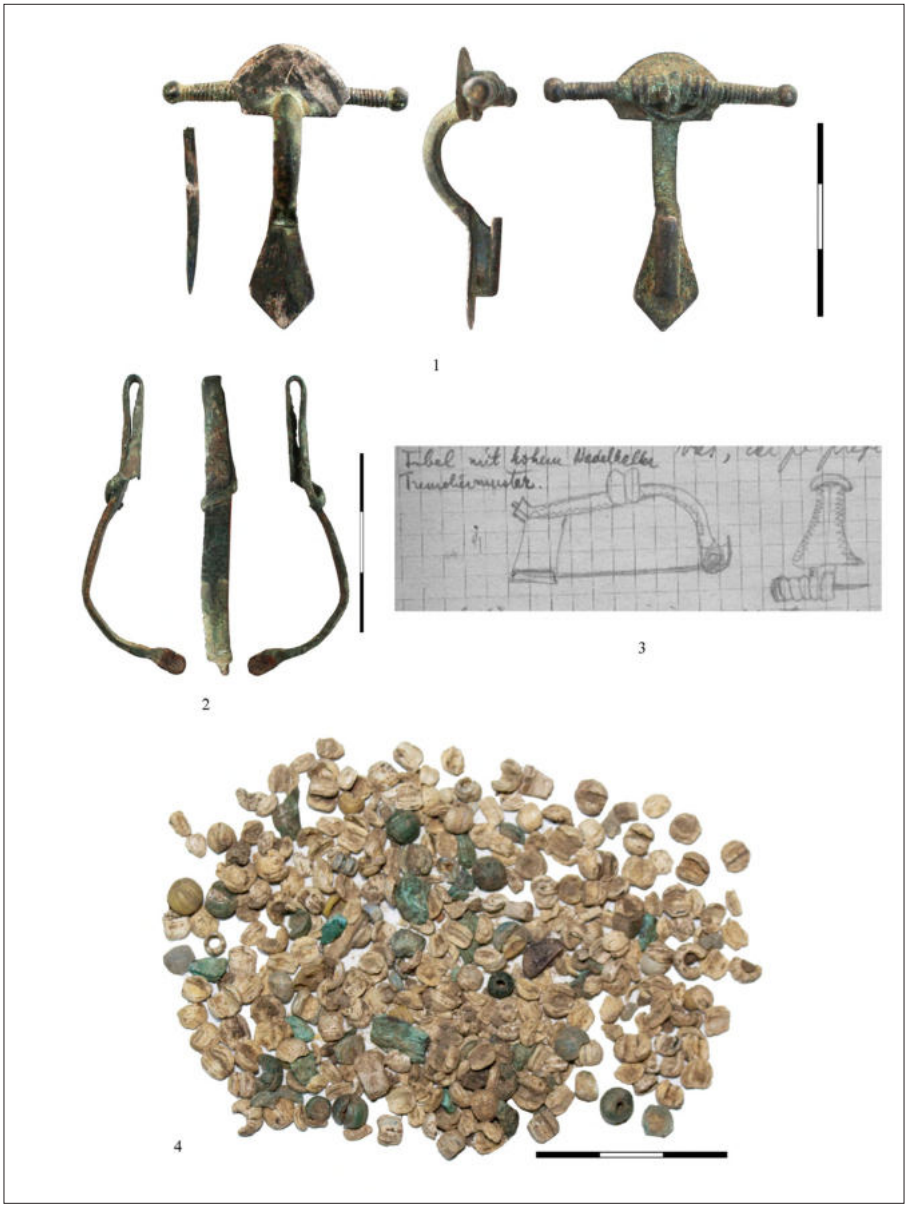
Pl. 6. Strejnicu: inventarul mormântului 2
Pl. 6. Strejnicu: the inventory of the grave 2

Pl. 7. Strejnicu: mormântul 3 (1-4); material rezultat din excavarea gropii mormântului (1-2)
Pl. 7. Strejnicu: grave 3 (1-4); material from the excavation of the grave pit (1-2)

Pl. 8. Ploiești-Triaj *Movila II*: mormintele 12 (1, 3), 13 (2, 5) și 17 (4), sec. III-IV d. Hr. (arhiva Institutului de Arheologie București)
Pl. 8. Ploiești-Triaj *Movila II*: graves 12 (1, 3), 13 (2, 5) and 17 (4), 3rd-4th centuries AD (archive of Institute of Archaeology Bucharest)

Pl. 9. Ploiești-Triaj *Movila I*: fibule din morminte distruse, sec. III-IV d. Hr. (1-2); Ploiești-Triaj *Movila II*: fibulă (3) (arhiva Institutului de Arheologie București) și mărgele din sticlă și calcar (4) (patrimoniul Muzeului Județean de Istorie și Arheologie Prahova) descoperite în mormântul 13 din *Movila II*

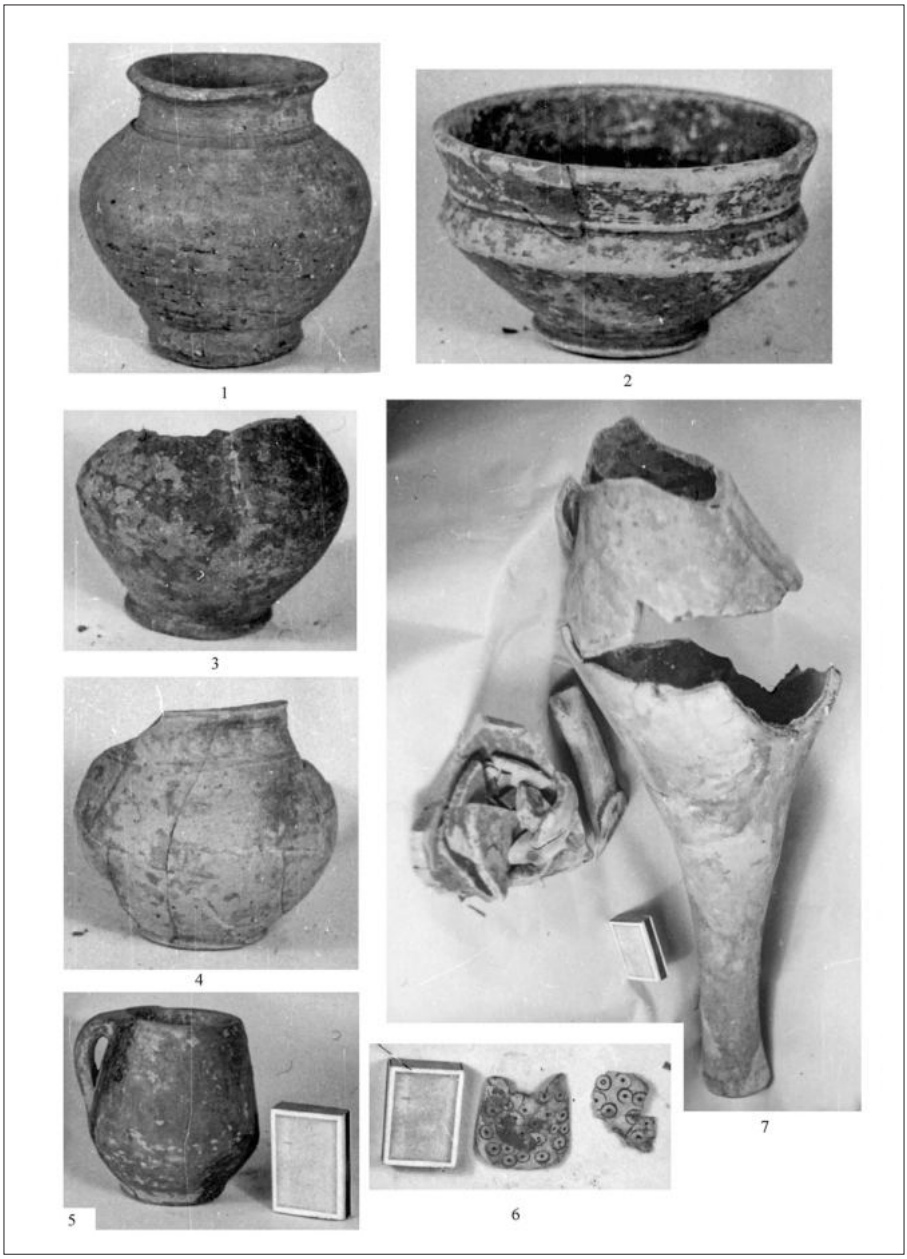
Pl. 9. Ploiești-Triaj *Movila I*: brooches from destroyed graves, 3rd-4th centuries AD (1-2); Ploiești-Triaj *Movila II*: brooch (3) (archive of Institute of Archaeology Bucharest) and glass and limestone beads (4) (heritage of Prahova County Museum of History and Archeology) discovered in grave 13 of *Movila II*

Pl. 10. Ploiești-Triaj: vase din morminte cercetate în *Movila I* (3, 5, 6) și *Movila II* (1-2, 4) (patrimoniul Muzeului Județean de Istorie și Arheologie Prahova)
Pl. 10. Ploiești-Triaj: vessels from graves researched in *Movila I* (3, 5, 6) and *Movila II* (1-2, 4) (heritage of Prahova County Museum of History and Archeology)

Pl. 11. Ploiești-Triaj: vase din morminte cercetate în *Movila I* (1-2, 6-8) și *Movila II* (3-5, 9-11) (patrimoniul Muzeului Județean de Istorie și Arheologie Prahova)
Pl. 11. Ploiești-Triaj: vessels from graves researched in *Movila I* (1-2, 6-8) and *Movila II* (3-5, 9-11) (heritage of Prahova County Museum of History and Archeology)

Pl. 12. Ploiești-Triaj: vase (negăsite) din morminte cercetate în *Movila I* (1-5), așezare (7); piese din os (fotografii din arhiva V. Teodorescu, patrimoniul Muzeului Județean de Istorie și Arheologie Prahova)
Pl. 12. Ploiești-Triaj: vessels (not found) from graves investigated in *Movila I* (1-5), settlement (7); bone artifacts (photos from the V. Teodorescu archive, heritage of Prahova County Museum of History and Archeology)